

Jaarverslag
2020

Inhoudsopgave

<i>STICHTING MONUMENTENBEZIT</i>	4	<i>MONUMENTEN</i>	24
<i>Algemeen</i>	6	<i>Algemeen</i>	24
<i>1^e jubileum: vijf jaar trotse eigenaar van monumenten!</i>	7	<i>Slot Assumburg - Heemskerk</i>	26
<i>Verwerving van de Mariahoeve</i>	9	<i>Ruïne van Brederode – Santpoort-Zuid</i>	26
<i>Instandhouding</i>	10	<i>Kasteel Slangenburg - Doetinchem</i>	26
<i>Routekaart verduurzaming monumenten</i>	10	<i>Stadskasteel – Zaltbommel</i>	29
<i>Omgevingswet en Verdrag van FARO</i>	12	<i>Oostkerk - Middelburg</i>	30
		<i>Trompenburgh</i>	32
		<i>De Vestingwerken van Naarden</i>	36
		<i>Het bezoekerscentrum De Gele Loods</i>	38
<i>ORGANISATIE</i>	14		
<i>Algemeen</i>	14	<i>Financiën</i>	39
<i>Heritage Development Model</i>	16	<i>Jaarrekening</i>	40
<i>Samenwerking met stakeholders</i>	18	<i>Specificatie van de monumenten</i>	72
<i>Publieksbereik en kennisdeling</i>	19		
<i>Ruïne van Brederode</i>	20		
<i>Raad van toezicht</i>	22		

Algemeen Nut
Beogende Instelling
ANBI

STICHTING MONUMENTENBEZIT

Monumentenbezit is opgericht in 2014 met maar één doel: het in stand houden van historisch waardevolle bouwwerken, door deze te verwerven, te restaureren, te verhuren en eventueel te zorgen voor een nieuwe impuls door herbestemming. Monumentenbezit richt zich dan ook primair op het in stand houden van de monumenten en de cultuurhistorisch waardevolle gebouwen in haar bezit.

Monumentenbezit is een nationale beheersorganisatie voor alle typen monumenten. Zij heeft traditioneel beheer en behoud van haar erfgoed voorop staan, maar schuwt vernieuwing van de manier waarop dat wordt georganiseerd zeker niet. Monumentenbezit heeft momenteel een portefeuille van 31 monumenten- (complexen), bestaande uit meer dan 100 objecten.

Monumentenbezit is een cultureel-maatschappelijke organisatie. Zij heeft de status van een culturele ANBI. Zij hanteert de gedragscode Code Cultural Governance, waarbij gekozen is voor het Raad-van-Toezicht-model. Ook hanteert zij de Code Diversiteit en Inclusie en De Fair Practice Code. De Raad van Toezicht bestaat uit drie leden. Monumentenbezit wordt bestuurd door een directeur-bestuurder en heeft zeven personen in loondienst.

Algemeen

Monumentenbezit heeft kennis van instandhouding, restauratie en herbestemming van monumenten. Specifiek van de monumenten die in eigen beheer zijn. De insteek is om zowel de technische als historische aspecten van elk object goed te kennen. In 2020 is, net als in 2019, aandacht besteed aan de interne processen en het verbeteren daarvan (dit zal in 2021 uitmonden in een proceshandboek). Het vastleggen van de kennis van de monumenten is daar een onderdeel van. De kennis die daaruit wordt opgedaan wordt vervolgens gedeeld. Zo is er een aparte website voor Trompenburgh gelanceerd, waarop informatie te vinden is en de restauratie gevolgd kan worden. In maart is een boek uitgegeven over de vestingwerken in Naarden. Ook is geschreven aan een boek over Brederode, dat in de eerste helft van 2021 verschijnt.

Coronacrisis

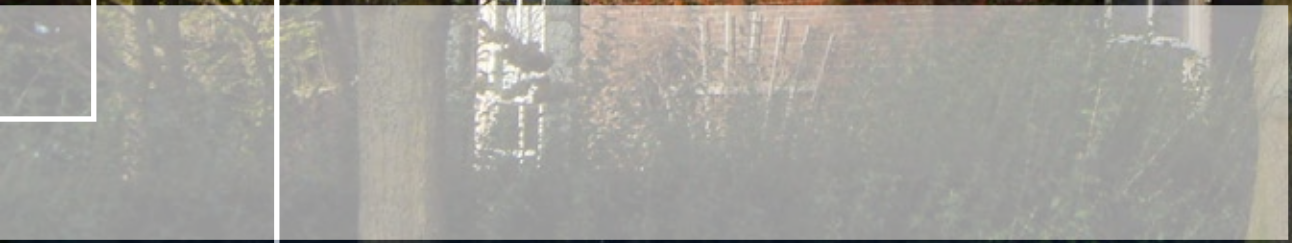
De coronacrisis heeft ook directe gevolgen voor Monumentenbezit gehad. De gevolgen zijn op dit moment vooral op de korte termijn voelbaar. Monumenten hebben de deuren moeten sluiten en lopen hierdoor inkomsten mis. Veel huurders hebben zich gemeld met de mededeling zich zorgen te maken over het voldoen aan de huurverplichting of kunnen de huur niet opbrengen. Vooral de huurders die een korte exploitatieperiode kennen, hebben nog niet of nauwelijks een reserve kunnen opbouwen. Zo zijn er diverse betalingsachterstanden ontstaan. Met een aantal huurders volgen gesprekken over betalingsregelingen. Op de lange termijn kan ook het resultaat van de beleggingen een rol gaan spelen. Tot nu toe valt het effect op het beleggingsresultaat mee. Beide risico's, zowel op de korte en de lange termijn, zijn reeds eerder onderkend. De afgelopen periode is kritisch gekeken naar de liquiditeitspositie van Monumentenbezit en dat wordt ook de komende periode in de gaten gehouden.

1e jubileum: vijf jaar trotse eigenaar van monumenten!

Monumentenbezit viert feest. Zij is in 2020 inmiddels vijf jaar eigenaar van monumenten en cultuurhistorisch waardevolle gebouwen. Sinds de oprichting van Monumentenbezit is de organisatie in portefeuille, in menskracht en in professionaliteit gegroeid. De organisatie wordt steeds meer volwassen. Er zijn de afgelopen jaren veel nieuwe ervaringen opgedaan, er is uiteenlopend onderzoek verricht en er is nieuwe kennis in huis gehaald. Ook de komende jaren zet Monumentenbezit zich in voor de instandhouding van erfgoed en de openstelling hiervan voor een breed publiek. De aanvraag voor een POM status zal dit jaar worden ingediend, waardoor Monumentenbezit zich toetsbaar op kan stellen als professionele organisatie. Daarnaast werkt de organisatie aan een verdere professionalisering en kennisopbouw, bijvoorbeeld door het opstellen van een proceshandboek en een formatieplan, door evaluatie van interne regelingen en door verschillende samenwerkingen met stakeholders. Tot slot streeft Monumentenbezit ook de komende jaren naar verwerving van nieuwe monumenten(-complexen) om de instandhouding van deze waardevolle objecten voor de eeuwigheid te borgen.

Verwerving van de Mariahoeve

Sinds 1 september 2020 is Monumentenbezit de trotse eigenaar van het boerderijcomplex de “Mariahoeve” in Hazerswoude-Dorp. Door de borging van het monument bij Monumentenbezit wordt de Mariahoeve voor de eeuwigheid bewaard. De Mariahoeve blijft haar huidige functie van boerderij behouden en verkeert in een goede algehele staat. Het boerderijcomplex ‘Mariahoeve’ dateert uit 1933 en is ontworpen in de stijl van de Delftse School. De boerderij is een representatief voorbeeld van een kop-hals-rompboerderij uit de jaren ‘30 van de 20ste eeuw. Uniek is het nagenoeg gaaf bewaarde interieur met oorspronkelijke indeling en diverse details, waaronder de originele voordeur met smeedijzeren beslagwerk.

Instandhouding

Als gevolg van de corona crisis is begin 2020 besloten om instandhoudings-werkzaamheden, daar waar mogelijk, pas later dit jaar in te plannen, of een tot twee jaar uit te stellen. Uiteindelijk is toch vrijwel al het geplande onderhoud voor 2020 uitgevoerd. Bijzondere aandacht is uitgegaan naar het groenonderhoud in Naarden. De druk op de publieke ruimte is merkbaar op de Vestingwallen. De exponentiële toename van de betredingsgraad in combinatie met droogte doet de aardwerken geen goed. Veel schade is het gevolg. Een natuurlijk herstel vindt niet meer plaats. De verwachting is dat een einde van de coronacrisis het probleem niet automatisch oplost, het probleem was er immers daarvoor ook al. En met de inzet van de regio Gooi en Vechtstreek op toerisme en het eventueel verkrijgen van de status van UNESCO, zal de betredingsgraad hoog blijven. Monumentenbezit werkt daarom in overleg met de gemeente Gooise Meren aan een nieuwe strategie voor het groenbeheer met als uitgangspunten: faciliteren en informeren van de bezoekers en vergroten van de kans voor de natuur om zich te herstellen.

Naast de reguliere onderhoudswerkzaamheden zijn twee bijzondere projecten gestart waarbij publiekstoegankelijkheid een belangrijk onderdeel vormt. In november is de restauratie van Trompenburgh van start gegaan met het vrij leggen en herstellen van de 17de-eeuwse (plafond) schilderijen. Het restauratieplan bestaat verder uit het herstel van de 17de-eeuwse structuur in het park en het treffen van duurzaamheidsmaatregelen. De restauratie zal tot en met 2024 gaan duren. Vanaf 2024 gaat Trompenburgh op reguliere basis open voor publiek.

Ook zijn in het najaar de werkzaamheden begonnen voor herinrichting van de Gele Loods (Naarden). Het pand krijgt een nieuwe bestemming als bezoekerscentrum en wordt onder andere ingericht met een expositieruimte met de tentoonstelling *Naarden en de Waterlinies*.

Routekaart verduurzaming monumenten

Sinds 28 juni 2019 ligt er een officieel Klimaatakkoord. Dit bevat ruim zeshonderd afspraken die de uitstoot van broeikasgassen tegengaan. Die afspraken zijn gemaakt door vijf klimaattafels die elk een sector vertegenwoordigen. Vanuit de klimaattafels is de Routekaart Verduurzaming Monumenten ontwikkeld. Het doel van de Routekaart is om over de gehele monumentenportefeuille van Nederland de CO2 uitstoot met 60% te reduceren.

Monumentenbezit is onderdeel van een groep van energie-experts, monumenteneigenaren en adviesbureaus gespecialiseerd in verduurzaming van monumenten en overheden. Zij vormen een netwerk om samen aan deze doelstelling te werken. Het afgelopen jaar heeft Monumentenbezit een start gemaakt met de verduurzaming van haar eigen portefeuille. In de projecten Oostkerk, Trompenburgh en de Gele Loods zijn verschillende verduurzamingsmaatregelen meegenomen. Ook is opdracht gegeven aan een student voor een afstudeeronderzoek over dit thema. Het onderzoek wordt in de eerste helft van 2021 uitgevoerd.

Omgevingswet en Verdrag van FARO

De nieuwe Omgevingswet bundelt en moderniseert alle wetten en regels gericht op de leefomgeving. In 2019 heeft Monumentenbezit in beeld gebracht welke gevolgen de nieuwe omgevingswet heeft en welke kansen dit biedt. De Omgevingswet zou ingaan per 1 januari 2021, maar dit is met één jaar uitgesteld.

In de Omgevingswet staat het doel van een initiatief in de fysieke leefomgeving centraal, in plaats van de vraag ‘mag het wel?’. Inhoudelijk zijn de regels voor rijksmonumenten onder de Omgevingswet niet wezenlijk anders dan de huidige regels. Wel duidelijk nieuw in de Omgevingswet is de specifieke zorgplicht voor rijksmonumenten. Ook is duidelijker gemaakt welke activiteiten vergunningsvrij zijn. Voor het regionale erfgoed worden de regels minder vrijblijvend. Gemeenten moeten de gemeentelijke (archeologische) monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen opnemen in het omgevingsplan.

Participatie – het in een vroegtijdig stadium betrekken van belanghebbenden – is een belangrijke pijler onder de omgevingswet. Participatie is maatwerk, daarom schrijft de wet niet voor hoé de participatie moet plaatsvinden. Alle gemeenten staan voor de opgave om de komende jaren omgevingsvisies en omgevingsplannen op te stellen en daarbij moeten zij belanghebbenden betrekken. Een mooie kans om het belang van erfgoed te verankeren in het beleid. Ook wordt van initiatiefnemers verwacht dat zij een vorm van participatie toepassen. Dit zal meewegen in de aanvraag voor een omgevingsvergunning.

Monumentenbezit heeft in 2020 geparticipeerd bij het opstellen van een erfgoedvisie en gebiedsbiografie door de gemeente Gooise Meren. Deze visie is in december 2020 vastgesteld. Beide documenten zullen worden opgenomen in de nog op te stellen omgevingsvisie van de gemeente.

Verder heeft Monumentenbezit, ter voorbereiding op de nieuwe omgevingswet, in het project Gele Loods geëxperimenteerd met de uitgangpunten van het Europese Verdrag van FARO. Dit verdrag benadrukt de maatschappelijke en verbindende waarde van cultureel erfgoed en het belang van deelname door de samenleving. Het verdrag moedigt ons aan te erkennen dat objecten en plaatsen op zichzelf niet belangrijk zijn voor cultureel erfgoed. Ze zijn belangrijk vanwege de betekenissen en gebruiken die mensen eraan hechten en de waarden die ze vertegenwoordigen.

Monumentenbezit ontwikkelt het bezoekerscentrum in de Gele Loods samen met de lokale bevolking, in dit geval de vrijwilligers die de bestaande VVV runnen. Zij zijn nauw betrokken bij het ontwerp van de inrichting en indeling van het gebouw. Ook de website en dagelijkse gang van zaken wordt in goed overleg met hen bepaald. Een succesformule, die in 2017 al is toegepast bij het kantinegebouw in Naarden, waar een groep bewoners een lang gekoesterde wens in vervulling zag gaan om in het Kantinegebouw een klein theater/cultureel centrum te vestigen. Zij gingen met Monumentenbezit over hun ideeën in gesprek. Rond de initiatiefnemers schaarde zich al snel een grotere groep vrijwilligers die zich wilde inzetten voor dit theater. In overleg met deze groep heeft Monumentenbezit plannen gemaakt. Monumentenbezit heeft het casco gerealiseerd en vervolgens hebben de vrijwilligers de gehele inrichting van het Kantinegebouw verzorgd. Monumentenbezit heeft daarbij geadviseerd. Bij de Gele Loods is de samenwerking met de lokale bevolking verder uitgebreid door ook samen met de VVV op te trekken als exploitant.

ORGANISATIE

Algemeen

De organisatie is in 2020 uitgebreid met twee medewerkers. Per 1 januari is een medewerker Strategie en Beleid aangesteld die zich bezighoudt met beleidsmatige zaken en ontwikkelingen. De medewerker richt zich op de interne en externe processen. Als eerste zijn de processen van aanbesteden en huurmutatie in kaart gebracht, geëvalueerd en waar nodig aangepast. Daarnaast verdiept de medewerker zich in de huidige verwervingsprocessen en processen voor (gebieds)ontwikkeling en transformatie vanuit de beleidsmatige ontwikkelingskant. Deze medewerker neemt de directeur-bestuurder een aantal taken uit handen, zodat die zich meer kan concentreren op de koers en algehele bedrijfsvoering.

Per 1 september is bovendien een medewerker Publiek en Educatie gestart. Vanuit deze medewerker wordt een kwalitatieve impuls gegeven aan de publiekstoegankelijke monumenten en in het bijzonder de buitenplaats Trompenburgh en de Gele Loods in Naarden. Ondanks dat de coronamaatregelen op dit moment het fysiek openstellen van monumenten belemmert, heeft Monumentenbezit geïnvesteerd in het aantrekken van deze expertise. De medewerker Publiek en Educatie werkt nauw samen met de medewerker Communicatie.

Ook heeft Monumentenbezit groen licht gegeven aan een stagiaire van de opleiding Vastgoed & Makelaardij om haar afstudeeronderzoek bij Monumentenbezit te doen. Het onderzoek richt zich op het verduurzamen van monumenten en specifiek de portefeuille van Monumentenbezit. Een zeer actueel onderwerp. Het afstudeeronderzoek gaat in 2021 van start.

Vanaf het moment dat de coronamaatregelen vanuit de overheid zijn ingesteld, hebben medewerkers zich zoveel mogelijk aan de richtlijnen van het RIVM gehouden. Medewerkers zijn allemaal in staat om thuis aan het werk te zijn. De ICT infrastructuur van Monumentenbezit was al ingericht op de mogelijkheid om thuis te werken. Wekelijks praten medewerkers elkaar bij via een videoconferentie en projectbesprekingen worden online belegd. Tot op heden werkt dit naar tevredenheid. Deze manier van overleggen zal blijvend ingezet worden nadat de maatregelen vervallen, maar zal niet al het fysiek overleg gaan vervangen.

Heritage Development Model

Ons administratiesysteem HDM heeft gedurende 2020 verder vorm gekregen. De belangrijkste ontwikkelingen daarbij zijn een geautomatiseerde koppeling met Exact online en een meerjarig overzichten.

Geboekte facturen en termijnen worden binnen 24 uur geüpload naar Exact. Exact wordt gebruikt voor de formele boekhoudkundige zaken als financiële jaaroverzichten, belastingaangifte en accountantsverklaringen. Door deze splitsing aan te brengen is Monumentenbezit gevrijwaard van het strakke keurslijf van Exact en kan zij haar boekhouding, bijbehorende overzichten en informatievoorziening naar eigen inzicht inrichten. Tevens ontstaat door de koppeling een controle op de ingevoerde data. Zolang HDM en Exact aangesloten blijven, moet de data correct zijn.

Ten tweede is er een belangrijke vooruitgang gemaakt in het permanent genereren van overzichten. Voor zowel de inkomsten als de uitgaven zijn voor de begroting alsmede de realisatie overzichten beschikbaar gekomen. In HDM kan 10 jaar vooruit en teruggekeken worden. De overzichten passen zich automatisch aan afhankelijk van het huidige jaar.

Voor het komende jaar is een belangrijke doelstelling om voor zowel de inkomsten als de uitgaven per object een kloppende prijs /m²/jr te generen. Op basis van dit getal is een onderlinge vergelijking en een gefundeerde inschatting bij scenariostudies mogelijk. Ten tweede zal eraan gewerkt worden om procesverantwoordelijkheden binnen de dagelijkse uitvoeringspraktijk zoveel als mogelijk te verankeren in HDM.

Samenwerking met stakeholders

Monumentenbezit ontplooit zich meer en meer als samenwerkingspartner voor vrijwilligers, huurders, initiatiefnemers, overheden en andere erfgoedinstanties. Voorbeelden hiervan zijn het samenwerkingsverband met de gemeente Gooise Meren voor allerlei zaken in en om de vestingwerken in Naarden en samenwerking met de gemeente Teylingen bij gebiedsontwikkeling rond de ruïne van Teylingen. Voor de exploitatie van de Gele Loods heeft Monumentenbezit samen met de plaatselijke VVV de Stichting de Gele Loods opgericht. Daarbij heeft Monumentenbezit de functie van VVV overgenomen. De VVV huurt nu nog een ruimte in de Utrechtse Poort. In 2021 verhuist de VVV naar het nieuwe bezoekerscentrum in de Gele Loods.

Ook als het gaat om instandhouding van erfgoed in zijn algemeenheid, zet Monumentenbezit zich als samenwerkend partner in. Een goed voorbeeld hiervan is de hulp die Monumentenbezit het afgelopen jaar heeft geboden aan een consortium van erfgoedinstanties (Nationale Monumentenorganisatie, BOEi en Stichting Het Drentse Landschap) bij het opstellen van een visie en plan voor het ensemble Veenhuizen. Het consortium is deelnemer aan een openbare verkoopprocedure voor Veenhuizen, georganiseerd door het Rijksvastgoedbedrijf. Het resultaat is dat het ensemble Veenhuizen in april 2021 is gegund aan het consortium. Het is de bedoeling dat het ensemble wordt overgedragen aan een nieuw op te richten organisatie, De Nieuwe Rentmeester. Een overwinning voor de sector.

Tot slot staat Monumentenbezit open voor initiatieven uit de gemeenschap en kan zij hier waar nodig een rol in spelen. Zo heeft Monumentenbezit in Naarden een helpende hand kunnen bieden aan het voortbestaan van de rondvaarten, Via de Stichting de Gele Loods is het eigendom van de boten overgegaan van de oorspronkelijke initiatiefnemer. Ook heeft Monumentenbezit zich in Naarden ingezet voor een initiatief van bewoners om de reconstructie van de missende trofee op de Utrechtse Poort te verwezenlijken. Monumentenbezit heeft aangegeven het project financieel te ondersteunen en helpt bij de fondsenwerving.

Kortom, Monumentenbezit zorgt voor nieuwe impulsen voor het object, de omgeving en de sector in samenwerking met diverse stakeholders. Als trekker, of in een meer faciliterende of meedenkende rol.

Publieksbereik en kennisdeling

Het afgelopen jaar is de nieuwe huisstijl van Monumentenbezit gelanceerd. In 2019 is met dit project al een begin gemaakt door het wijzigen van de naam en het logo. In 2020 kreeg het project een vervolg met een website in de nieuwe huisstijl.

Daarnaast is in 2020 voor het project Trompenburgh een eigen logo en website ontwikkeld, waarbij er een duidelijke relatie is met het logo en de huisstijl van Monumentenbezit. Het is als het ware één familie, wat bijdraagt aan de herkenbaarheid van Monumentenbezit. Op de website van Trompenburgh kan de bezoeker informatie over het object, de historie en de restauratie vinden. De website speelt bovendien een rol in de toekomstige fysieke openstelling van Trompenburgh.

Voor de begeleiding van de restauratie van Trompenburgh heeft Monumentenbezit twee commissies geïnstalleerd. Ten eerste een Technische Commissie die meekijkt met het herstel, in overleg met het RCE. Daarnaast een Algemene Commissie, die gevraagd en ongevraagd advies geeft over te maken keuzes in het project. Eén lid neemt aan beide commissies deel, zodat de uitwisseling van informatie is geborgd. Er vindt een nauwkeurige verslaglegging en evaluatie plaats, ondersteund met beeldmateriaal. Enerzijds om verantwoording af te kunnen leggen over de restauratie in het kader van de subsidieaanvraag, anderzijds vanwege het voornemen om op termijn een boek uit te geven over Trompenburgh en daarin ook een hoofdstuk over deze restauratie op te nemen. Zie het hoofdstuk Monumenten voor meer over de resturatie van Trompenburgh.

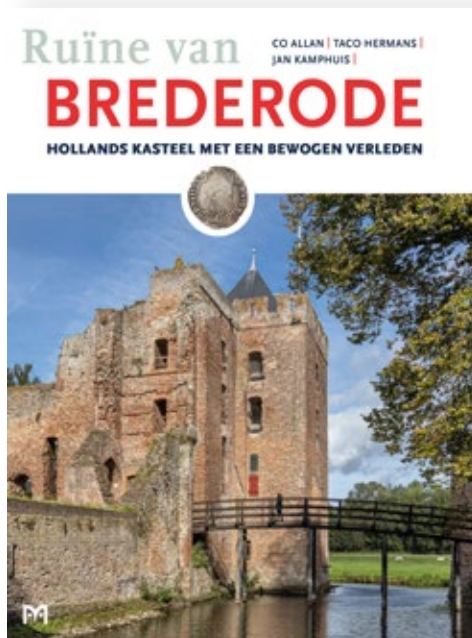
Veel objecten van Monumentenbezit waren te bezoeken tijdens Open Monumentendag in september 2020. Bij Trompenburgh, betrof het de laatste fysieke bezichtigingsmogelijkheid voorafgaand aan restauratie. Er was veel belangstelling voor Trompenburgh, bezoekers stonden al vroeg in de rij, hetgeen ook werd veroorzaakt door de coronamaatregelen. De medewerkers van Monumentenbezit hebben de openstelling van Trompenburgh georganiseerd. Bij andere objecten is de openstelling verzorgd door vrijwilligers en/of exploitanten.

Monumentenbezit en de exploitanten van de publiekstoegankelijke monumenten hebben een gezamenlijke doelstelling; het vergroten van de bekendheid van de monumenten, het vertellen van het verhaal van de plek en het aantrekken van bezoekers. De exploitanten van met name deze monumenten zijn indirect het visitekaartje van Monumentenbezit. Samen met de beheerders en huurders bouwt Monumentenzorg verder aan een netwerk waarin onderling kennis en ervaring kan worden uitgewisseld.

In 2019 heeft Monumentenbezit twee kennisbijeenkomsten georganiseerd voor de huurders en exploitanten. Deze kennisbijeenkomsten zijn voor Monumentenbezit zogenaamde vaste touchpoints; punten of plaatsen waar doelgroepen en de organisatie met elkaar in contact komen. De bedoeling is om deze kennisbijeenkomsten jaarlijks 1 tot 2 keer te organiseren, maar vanwege de coronacrisis was dat in 2020 niet mogelijk.

Ruïne van Brederode

In samenwerking met Uitgeverij Matrijs heeft Monumentenbezit het boek *Ruïne van Brederode - Hollands kasteel met een bewogen verleden* uitgegeven. Het boek *Ruïne van Brederode* vertelt de hele geschiedenis van het kasteel: de bouwgeschiedenis, de bewoning van het kasteel door het adellijke geslacht Brederode en de belegering en verwoesting. De auteurs gaan ook in op het bouwhistorisch onderzoek van de huidige ruïne en de negentiende-eeuwse reconstructies en restauraties. Geflankeerd door prachtig historisch en hedendaags beeldmateriaal ontstaat zo een compleet beeld van dit prachtige monument. Dit boek is vanaf 29 april 2021 te koop bij Uitgeverij Matrijs.

Audit

Conform de afspraken in de koopovereenkomst uit 2016 (de overdracht van 29 monumenten door het Rijksvastgoedbedrijf via de Nationale Monumentenorganisatie) heeft in 2020 de audit over 2019 plaatsgevonden. Deze audit is uitgevoerd door een onafhankelijke externe accountant, namelijk Davvero Accountants uit Aalsmeer. De Tweede Kamer is hierover geïnformeerd via een kamerbrief van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, drs. R.W. Knops. Over 2020 zal opnieuw een audit worden gedaan.

ANBI status

Monumentenbezit is door de Nederlandse Staat aangewezen als een algemeen nut beogende instelling (anbi). Dit heeft zowel voor die organisatie fiscale voordelen als voor de Nederlandse belastingbetaler die een gift of schenking doet aan die organisatie. Monumentenbezit is in 2020 opnieuw beoordeeld door het ANBI team van de belastingdienst. De behandelend ambtenaar is tot de conclusie gekomen dat Monumentenbezit het algemeen belang dient. De ambtenaar heeft aangegeven de status van anbi voor Monumentenbezit te continueren.

Raad van toezicht

De Raad van Toezicht heeft in 2020 vijf keer vergaderd in het bijzijn van de directie. Dit betrof vier reguliere vergaderingen en één extra vergadering waarin een aantal verwervingsdossiers is besproken.

De Raad van Toezicht bestond gedurende het afgelopen jaar uit twee leden en één toehorend lid. De heer Esman is benoemd voor een tweede termijn. Het afgelopen jaar is begonnen met de werving van een derde lid. Deze procedure is in 2021 afgerond met de aanstelling van de heer Van der Paardt. De tijdelijke rol van de heer Valk, als toehorend lid namens de Nationale Monumentenorganisatie, is in 2020 gecontinueerd. De vacature van voorzitter, die in 2019 ontstond vanwege het vertrek van de toenmalige voorzitter en tevens directeur van de Nationale Monumentenorganisatie, is in 2020 nog niet ingevuld omdat er geen nieuwe fulltime directeur is aangenomen bij de Nationale Monumentenorganisatie. De heer Esman neemt de taak van voorzitter waar.

Bijzondere aandacht ging in 2020 uit naar het thema 'governance'. De Raad van Toezicht heeft zowel de governance binnen de eigen organisatie, als in de relatie met de Nationale Monumentenorganisatie geëvalueerd. Daarbij heeft de Raad van Toezicht gelet op de Governance Code Cultuur, adviezen van derden over dit onderwerp en de ervaringen van de Raad van Toezicht en de directeur-bestuurder in de praktijk. De bevindingen worden begin 2021 uitgewerkt in een notitie waarin vast te houden uitgangspunten zijn benoemd en voorstellen worden gedaan voor veranderingen.

De nadruk van het toezicht lag, net als in 2019, op het risicomanagement. 2019 stond in het teken van verdere verdieping van het inzicht in

de risico's en het in gesprek gaan met de directie over de beheersmaatregelen. Belangrijke pijlers van het toezicht op het risicomanagement in 2019 waren de kennisborging binnen de organisatie, controle over de portefeuille (bouwkundig beheer), de financiële stand van zaken en de exploitatie van de monumenten. De kwaliteit van en het inzicht in de inhoudelijke procesinrichting vormt de basis van Monumentenbezit als professionele organisatie. Dit proces is in 2020 gecontinueerd, waarbij de Raad van Toezicht extra aandacht heeft besteed aan de manier waarop voorstellen ter besluitvorming worden voorgelegd. Verder heeft de Raad van Toezicht aan de directie geadviseerd om na te gaan of er een vertrouwenspersoon is en of dit voldoende bekend is bij medewerkers. Dit advies heeft geresulteerd in het opstellen van een Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E) en een Plan van Aanpak. Het Plan van Aanpak is eind 2020 goedgekeurd door een gecertificeerd hoger veiligheidsdeskundige. Eén van de te nemen maatregelen is het samenstellen van een personeelshandboek (in 2021), waarin onder andere informatie over de vertrouwenspersoon is opgenomen.

Ook heeft de Raad van Toezicht aan de directie de opdracht meegegeven om in 2021 een formatieplan op te stellen, zodat de groei van de organisatie plaatsvindt volgens een vooropgestelde visie.

Inhoudelijk is ook dit jaar gekeken naar het beleid voor het maken van keuzes in het monumentenbeheer. Verantwoord beheer van de haar toevertrouwde monumenten en het behoud van de cultuurhistorische waarden daarvan staan immers voor Monumentenbezit voorop in haar beleid. Het toezicht hierop kent twee kanten: een technische en tastbare kant en een historische, theoretische kant. Beide onderdelen verlangen een goed onderzoek en documentatie van zaken.

De Raad van Toezicht heeft het afgelopen jaar aangestuurd op flexibiliteit in de exploitatie, het terugbrengen van het uitgavenpatroon en het afdekken van financiële risico's. De directie heeft dit naar tevredenheid doorgevoerd.

Leden Raad van Toezicht

Drs. Ido Esman RBA

Prof. dr. Koen Ottenheym

Prof. dr. René van der Paardt (vanaf 2021)

Rooster

Naam	Functie	Jaar laatste benoeming	Herbenoembaar in	Aftreden uiterlijk in
K.A. Ottenheym	<i>Lid</i>	2019	-	2022
I. Esman	<i>Lid, interim-voorzitter</i>	2020	-	2023
R.N.G. van der Paardt	<i>Lid</i>	2021	2024	2027

NB. Conform artikel 2 van het huishoudelijke reglement, versie 5 dd. 27-11-2018, gelden onderstaande twee punten voor zittingsduur en aftreden:

- De zittingstermijn van de leden van de Raad van Toezicht is 3 jaar, met de mogelijkheid om éénmalig met eenzelfde termijn te verlengen
- Een lid van de Raad van Toezicht treedt af aan het einde van de vergadering van de Raad van Toezicht waarin de jaarrekening wordt vastgesteld.

MONUMENTEN

Algemeen

In de afgelopen jaren is gewerkt aan een evenwichtig onderhoudsprogramma. Het onderhoud is voor de komende jaren gelijkmatig verdeeld. Daaraan is ook de monitoring van de onderhoudsstaat gekoppeld. Per monument wordt zo een op maat gemaakte onderhoudsstrategie gehanteerd. Hierin wordt gezocht naar een optimum van de staat van het onderhoud en het gepland onderhoud. Het doel hiervan is de instandhouding efficiënt en effectief te organiseren maar vooral om het goed te controleren.

Ruïne van Brederode – Santpoort-Zuid

Het metselwerkherstel aan de Ruïne van Brederode is vanaf 2017 jaarlijks in kleine delen uitgevoerd op basis van urgentie. Delen van de kapeltoren en de poorttoren zijn in de voorgaande jaren reeds hersteld. In 2020 is een belangrijk deel van het perron hersteld. Het betrof het hoger gelegen deel waar de mortel, die bij de laatste restauratie is aangebracht, alweer verdwenen bleek te zijn. Ook is het bouwdeel gecontroleerd op losliggende stenen en is begroeiing verwijderd. Tot en met 2022 worden nog kleine delen van het metselwerk hersteld die vanaf de ruïne te bereiken zijn. In daaropvolgende jaren wordt het werk meer geclusterd uitgevoerd in verband met de bouwplaats-kosten die aan werkzaamheden vanaf het water verbonden zijn. De focus zal dan komen te liggen op de kademuren en de donjon.

Kasteel Slangenburg - Doetinchem

In 2017 is gestart met het uitvoeren van buitenschilderwerk van Slangenburg. Systematisch worden alle onderdelen in een cyclus van zes jaar onder handen genomen. In 2017 en 2018 is in twee fase het buitenschilderwerk aan het hoofdhuis uitgevoerd. Het jaar daarop was het de beurt aan het linker bouwhuis en afgelopen jaar is het schilderwerk aan de bruggen en houten balusters rond het terrein uitgevoerd. Hierbij is het talrijk aanwezige houtrot in de balusters hersteld en is een deel van het brugdek van de brug naar het hoofdhuis vervangen. In 2021 zal het buitenschilderwerk van het rechter bouwhuis worden uitgevoerd en is de eerste cyclus afgerond. In 2023 start Monumentenbezit met de volgende cyclus en zal het eerste deel van het hoofdhuis weer geschilderd worden.

Slot Assumburg - Heemskerk

In het kader van het regulier onderhoud is in 2017 gestart met het uitvoeren van het schilderwerk aan Slot Assumburg. Het schilderwerk is verdeeld in vijf fasen om de financiële last over de onderhoudscyclus te verdelen en om de overlast voor de gebruiker tot een korte periode te beperken. Al het werk wordt opgeleverd in een staat waarin het binnen de reguliere interval van onderhoud kan worden opgenomen. De binnenplaats en de zuid-oostgevel waren de voorgaande jaren al geschilderd. In 2020 was de zuid-estgevel aan de beurt. Na het plaatsen van de steiger is een opname gemaakt van het aanwezige houtrot. Door de matige kwaliteit van de herstellingen uit het verleden, werd meer houtrot aangetroffen dan verwacht. Ook werden ondeugdelijke herstellingen geconstateerd die in een volgende termijn niet in stand zouden blijven. Er is besloten extra budget aan te vragen om hiermee de achterstand in te halen en op het niveau uit te komen zoals binnen de onderhoudsstrategie past. Om in de volgende fase kosten te kunnen besparen, is ervoor gekozen om de noord-westgevel aansluitend in januari 2021 uit te voeren. De laatste gevel (de noord-oostgevel) zal in 2022 worden geschilderd. Vanaf 2025 zal het schilderwerk opnieuw in fases worden ingepland.

Stadskasteel – Zaltbommel

Het 16de-eeuwse Stadskasteel in Zaltbommel is eind 19de eeuw gerestaureerd onder leiding van architect Pierre Cuypers. Na deze restauratie is er nog vele malen onderhoud uitgevoerd aan het casco van het Stadskasteel. Hoewel we niet hoeven te twijfelen aan de goede bedoelingen van deze werkzaamheden, hebben niet alle ingrepen een goede uitwerking op de levensduur van het monument. De laatste keer dat er onderhoud aan het metsel- en voegwerk is uitgevoerd, is er gekozen voor een voegmortel op cementbasis. Deze mortel zorgt voor een harde voeg, die goede waterdichte eigenschappen bevat. De voegmortel an sich is van een goede kwaliteit, maar is niet geschikt voor een toepassing in 16de-eeuws metselwerk dat relatief zachte bakstenen bevat. In een ideale gevel is deze situatie juist omgedraaid: de baksteen is harder dan de voeg. Het vochttransport in de gevel gaat in dit geval via de voeg, de baksteen heeft veel minder te leiden onder invloed van de weersinvloeden.

In het Stadskasteel is bovenstaande situatie dus tegenovergesteld aan de ideale situatie in een gevel. Hoewel er relatief weinig schade in het metselwerk aanwezig is, zijn er op verschillende plekken wel problemen met vochtdoorslag in de gevel aanwezig. In 2020 heeft Monumentenbezit het metsel- en voegwerkherstel laten uitvoeren van de westgevel van het Stadskasteel; de gevel met de meeste belasting van de elementen. Het harde voegwerk is geheel verwijderd en vervangen voor een relatief zachte voeg op kalkbasis. De mortel heeft een open structuur, wat zorgt voor een goede doorlatendheid van vocht. Het vochttransport in de gevel loopt nu niet langer via de baksteen, maar door de voeg. Door de open structuur kan de gevel snel drogen en zal vochtdoorslag naar binnen niet meer optreden.

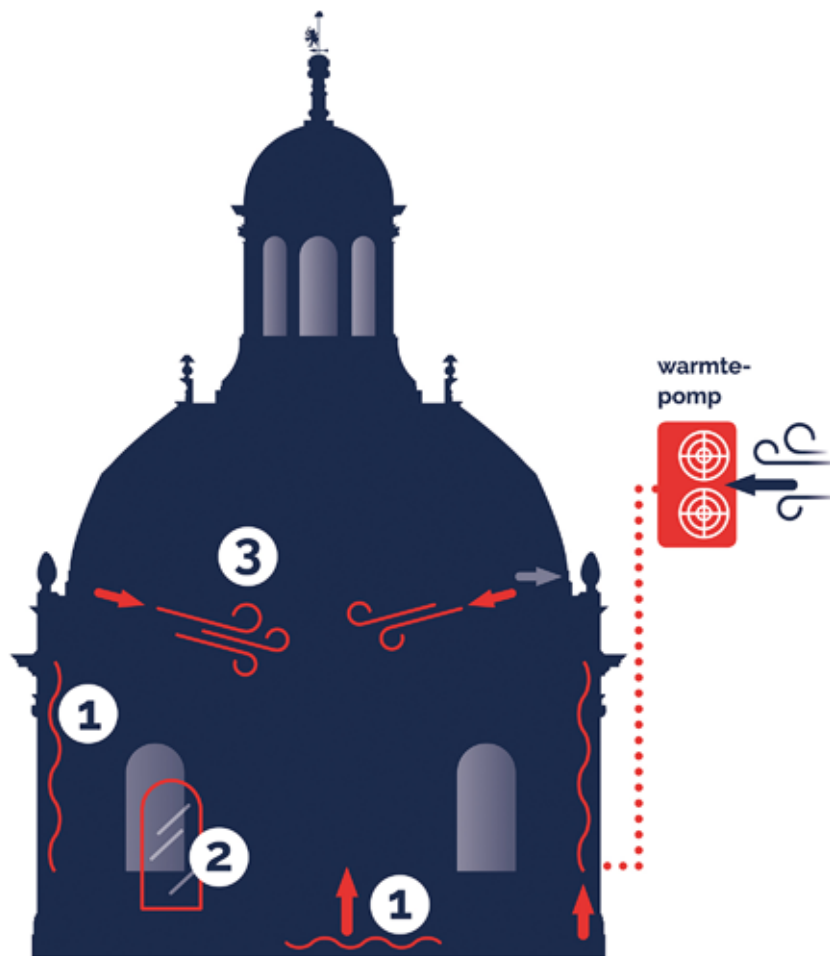
Oostkerk - Middelburg

In 2019 is Monumentenbezit projectpartner geworden van het TERTS project, waarin wordt gestimuleerd om voor de tertiaire sector energie-efficiënte maatregelen te treffen op basis van innovatieve maatregelen. Om deze maatregelen uit te kunnen voeren is een Europese subsidie beschikbaar gesteld. De Oostkerk in Middelburg is een gebouw waarmee Monumentenbezit op het vlak van duurzaamheid en energie-efficiëntie grote winst kan behalen.

De Oostkerk is na de verwerving in 2018 in gebruik genomen als cultuurcentrum, waar bijvoorbeeld concerten, lezingen en tentoonstellingen plaats vinden. Ook is er de mogelijkheid om besloten bijeenkomsten en partijen te organiseren. Het verwarmen van de kerk gebeurt met een elektrisch verwarmingssysteem, dat in de basis uit de jaren '50 van de vorige eeuw stamt. Het systeem is niet alleen inefficiënt, maar kan het gebouw ook niet naar een gewenst comfortniveau brengen in de koudere periodes van het jaar.

Samen met verschillende adviseurs is er uitgebreid vooronderzoek gedaan naar het klimaat in de kerk. Vanwege de coronacrisis konden er geen metingen gedaan worden tijdens evenementen met publiek, maar is een rekenmodel toegepast waarin diverse situaties zijn doorgerekend. Uiteindelijk is het model gevalideerd door metingen uit te voeren in de kerk, zonder publiek, met verschillende verwarmingsregimes.

Schematische dwarsdoorsnede Oostkerk met de gecombineerde verwarmingstechnieken.

Op basis van het model is een verwarmingsprincipe opgesteld en uitgewerkt tot een technisch ontwerp. Het principe bestaat uit het verkleinen van het volume dat verwarmd moet worden, door een horizontaal luchtgordijn te creëren ter hoogte van de aanzet van de koepel. Het te verwarmen volume wordt op deze manier sterk gereduceerd. Daarnaast wordt een laagtemperatuur vloer- en wandverwarming toegepast, die zal worden gevoed door middel van een warmtepomp. Ook zal verwarmde achterzetbeglazing worden geplaatst achter de grote ramen, om de koudeval te beperken.

Door middel van bovengenoemde maatregelen zal de kerk het gehele jaar op een gewenst comfortniveau kunnen worden gebracht. Uitvoering van de werkzaamheden zal in 2021-2022 plaatsvinden.

Trompenburgh

Op 18 maart werd voor de restauratie van Trompenburgh een beschikking van maar liefst 2.1 miljoen euro ontvangen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De subsidie maakt de restauratie van Trompenburgh mogelijk. De restauratie neemt een aantal jaar in beslag.

Interieur:

Monumentenbezit gaat zoveel mogelijk teruggrijpen op de 17de-eeuwse interieurafwerking. Wat er nu al zichtbaar is, wordt schoongemaakt. Dat wat onder verflagen verdwenen is proberen we, waar mogelijk, terug te brengen.

Decoratiewerk:

Het plafond van de gangen en vestibule op de bel-etage zijn in het verleden door verschillende verflagen bedekt. Tijdens de restauratie zullen restauratoren de overschilderingen weghalen, waardoor onderliggende schilderijen vrij gelegd worden. In de vestibule en gang zal daardoor een wolkenlucht met diverse vogels verschijnen.

Koepelzaal:

- De grootste verandering in de koepelzaal zal een wijziging van de kleur zijn. De huidige paarsbruine kleur is niet de oorspronkelijke afwerking. Deze was oorspronkelijk grijsbruin en is misschien de basis geweest voor houtimitatie. Verder onderzoek is nodig om de oorspronkelijke afwerking te achterhalen en terug te brengen zoals die in de 17de-eeuw bedoeld was.
- De 17de-eeuwse schilderijen in het plafond van de koepelzaal worden schoongemaakt, waar nodig geretoucheerd en voorzien van een nieuw vernis. Hetzelfde zal gebeuren met het decoratiewerk in de lambrisering, met de twee haardpanelen en in de vier schilderijen van vader en zoon Tromp, Margaretha en Neptunus.

- Uit onderzoek is gebleken dat in de erkers – evenals in de gangen en vestibule – een wolkenlucht met vogels terug te vinden is. Monumentenbezit wil dit graag vrij leggen, maar daarvoor zal aanvullende financiering nodig zijn.
- De huidige marmervloer (aangebracht in 1958) wordt verwijderd. Er wordt een houten vloer terug gebracht, die overeenkomt met de vloer die oorspronkelijk aanwezig is geweest.

Tussenlid:

Bouw- en architectuurhistorisch onderzoek wijst uit dat er oorspronkelijk twee steektrappen in het tussenlid zijn geweest, die de omloop vanaf de begane grond met de bel-etage verbonden. De gasten van Tromp kwamen vanaf het water aan op de omloop en gebruikten deze trappen om boven te komen. Het terugbrengen van de twee steektrappen is essentieel om de route van de 17de-eeuwse bezoeker van Trompenburgh te begrijpen en de positie van gasten en het personeel te onderscheiden. Daarnaast worden gedurende de restauratie nieuwe toiletten geplaatst, waardoor de toiletcapaciteit op het niveau komt dat bij de toekomstige – meer publiekstoegankelijke – openstelling van Trompenburgh past.

Vloeren:

In de gang van de bel-etage liggen de huidige marmeren tegels los. De vloer wordt uitgenomen en wordt terug geplaatst in een nieuw kalkbed. Van de gelegenheid wordt gebruik gemaakt om vloerverwarming aan te leggen. Ook in de koepelzaal zal vloerverwarming aangebracht worden.

Duurzaamheid:

Dankzij verschillende maatregelen kan het energieverbruik op Trompenburgh sterk worden teruggebracht. Daarbij valt te denken aan het isoleren van de vloeren (waar dit bouwfysisch mogelijk is), het toepassen

van led-verlichting, kierdichting en waterbesparende kranen; het aanbrenge van vloerverwarming gevoed door een warmtepomp en meer ruimte gestuurd verwarmen. Deze maatregelen leveren een reductie van CO2 met ongeveer 45% op en het gebouw gaat van energielabel G naar F. Hoewel dat niet zo veel lijkt te zijn, verbetert de bijbehorende energie index hierdoor met 27%.

De tuin:

De tuin van Trompenburgh werd in nauw samenspel met het unieke buitenhuis ontworpen en is onlosmakelijk verbonden met het decoratieprogramma binnen. Het is een uitzonderlijk voorbeeld van de 17de-eeuwse tuincultuur. Met de restauratie zal het 'gesamtkunstwerk', dat de buitenplaats en de tuin samen vormen, weer ten dele in ere hersteld worden.

In het verleden is de oorspronkelijke eilandenstructuur aangepast. Daarmee is een deel van het water rondom Trompenburgh 'verland' (opgevuld met land). Tijdens de restauratie zal de structuur van de vier eilanden teruggebracht worden. Momenteel zijn slechts twee van die vier eilanden daadwerkelijk als eiland te betreden middels een brug. De buitenste twee eilanden zijn aan de omliggende tuin verbonden, maar zullen weer als eiland hersteld worden. Bovendien zal de beplanting op de vier eilanden teruggrijpen op de 17de eeuw, onder andere middels de laanstructuur op de buitenste twee eilanden. De inspiratie hiervoor wordt uit historische prenten gehaald. Ook het water en de toegangsbrug rondom de huidige ingang, zullen volgens de oorspronkelijke bouw hersteld worden. Dit houdt in dat de toegangsbrug langer zal zijn en het water zich verder zal uitstrekken in de richting van de tuin. Het huis komt zo dus meer in het water te liggen.

Open voor publiek!

Trompenburgh is de afgelopen eeuwen particulier bewoond en veelal gesloten geweest voor het algemene publiek. De afgelopen jaren is Trompenburgh slechts twee keer per jaar publiekelijk toegankelijk geweest (op de Dag van het Kasteel en op Open Monumentendag). Daarnaast is de buitenplaats momenteel te boeken voor zakelijke bijeenkomsten of voor feestelijke evenementen. Het algemene publiek wordt op deze manier minimaal bediend. Trompenburgh is oorspronkelijk bedoeld om gasten te ontvangen en om hen te verwonderen.

Monumentenbezit wil na de restauratie terug kunnen grijpen op de oorspronkelijke ontvangstfunctie, door Trompenburgh ruimer open te stellen. Daarbij wil Monumentenbezit een zo origineel mogelijk bezoek bieden, waarbij de bezoeker zoveel mogelijk de route volgt die de gasten van Tromp destijds ook volgden. Dat geeft de bezoeker uit de 21ste eeuw de uitzonderlijke ervaring uit de 17de eeuw. Om ruimere publiekstoegankelijkheid mogelijk te maken, moeten de facilitaire voorzieningen aangepast worden. Een kassa en extra toiletvoorzieningen zullen aanwezig moeten zijn om een grotere stroom van bezoekers te kunnen voorzien van een prettig bezoek.

De Vestingwerken van Naarden

Door de coronacrisis zijn de werkzaamheden in Naarden in de eerste helft van het jaar beperkt tot het strikt noodzakelijke. Storingen werden verholpen en het reguliere groenonderhoud werd uitgevoerd. Ondertussen werden de werkzaamheden voor de tweede helft van 2020 voorbereid en de aanvraag voor de omgevingsvergunning voor het bezoekerscentrum in de Gele Loods ingediend. Het idee voor dit bezoekerscentrum is ooit uit gesprekken met het Nederlands Vestingmuseum ontstaan. Mede door invloed van de coronamaatregelen besloot het Vestingmuseum zich in de zomer van 2020 uit het project terug te trekken. Monumentenbezit heeft toen het besluit genomen zelfstandig met de realisatie van het project door te gaan. Voor de uiteindelijke exploitatie van het bezoekerscentrum is een aparte stichting opgericht: Stichting de Gele Loods. Inmiddels lopen de bouwwerkzaamheden aan het bezoekerscentrum volop en staat een enthousiaste groep vrijwilligers klaar om er straks toeristen te gaan ontvangen.

Naarmate het weer in 2020 beter werd, nam ook het aantal bezoekers van de vesting toe. Vele recreanten wandelden, fietsten of picknickten op de vestingwallen. Dit met veel schade en vervuiling tot gevolg. Om meer zicht te krijgen op de gevolgen van deze toegenomen recreatie, zijn de vestingwallen in juni 2020 met twee ecologen geïnspecteerd. Hun conclusie kwam in het kort op het volgende neer: het groen op de vestingwallen ziet er goed, sterk en divers uit. Het is echter jammer dat er zoveel mensen en honden overheen lopen. Veel van de ontstane schade kan alleen door rust worden hersteld. Natuur heeft nu eenmaal tijd nodig. Dit heeft geleid tot een herbezinning van het maaibeleid. De maaifrequentie is naar beneden bijgesteld. In 2021 worden daar verdere stappen in gezet.

De zoutuitslag op de gevel van de Promerskazerne, die in 2019 zoveel vragen oproep, is in 2020 verder onderzocht. Hierbij is ook de gevel van de kazerne op bastion Oranje onderzocht, aangezien die een gelijksoortig schadebeeld vertoont. Een van de belangrijkste conclusies uit het on-

derzoek is dat de zoutuitslag veel gipsverbindingen bevat. Mogelijk als gevolg van toegepast cement, tijdens de bouw in 1875. Er is weinig anders aan te doen dan dit te accepteren en herstelwerk uit te voeren met materialen die hierop zijn afgestemd. Met de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport zijn vervolgens vanaf september 2020 kleinschalige restauratiewerkzaamheden uitgevoerd aan de gevels van de gebouwen G, H en I op bastion Oranje. Hier zijn verschillende werkwijzen en materialen beproefd, waarbij Van Milt Steen en Morteladvies als adviseur optraden. De uitvoering lag bij Nico de Bont. Het bleek een leerzame en vruchtbare samenwerking, waarmee een goede technische basis is gelegd voor grotere restauraties in de toekomst. Bijvoorbeeld aan de Utrechtse Poort en de Promerskazerne.

Op de valreep van 2020 diende tenslotte ook nog de rechtszaak die was aangespannen tegen de ontwikkeling van de gebouwen op bastion Oranje. De belangengroep BOBO, die de rechtszaak had aangespannen, heeft deze verloren. De vergunning is ondertussen begin 2021 officieel verleend.

Het bezoekerscentrum De Gele Loods

De Gele Loods werd in 1882 gebouwd als bergplaats voor de dienst der Genie. In de jaren 1930 werd hij gebruikt als opslag voor het Regiment Motorartillerie. De loods bevindt zich nog vrijwel volledig in zijn oorspronkelijke staat. Er hebben in Naarden veel meer van dit soort loodsen gestaan, maar die zijn in de loop der tijd verloren gegaan of afgebroken. De Gele Loods is de enige houten loodsen die nog over is. Na jaren van leegstand krijgt dit monument een zinvolle bestemming.

Op initiatief van Monumentenbezit zijn in 2020 de voorbereidingen getroffen voor de herbesteding van de Gele Loods op het Ruijsdaelplein in Naarden. De uitvoering gaat van start in januari 2021. In zes maanden tijd wordt de huidige, lege loods gebruiksklaar gemaakt voor de nieuwe huurder Stichting de Gele Loods, die het geheel gaat exploiteren als bezoekerscentrum. Als alles volgens planning loopt, opent in de zomer van 2021 het nieuwe bezoekerscentrum van Naarden in de Gele Loods. Gedurende de verbouwing wordt ingezet op behoud voor de toekomst. Ook zal op duurzaamheid ingezet worden door middel van vernieuwde isolatie en een luchtwarmtepomp.

Het VVV-kantoor en de bijbehorende winkel – nu gesitueerd in de Utrechtse Poort, direct naast de Gele Loods – zullen verhuizen naar de Gele Loods. Daarbij zal plaats gemaakt worden voor een tentoonstellingsruimte en een filmzaal. De tentoonstelling zal zich richten op de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de rol die Naarden hierin speelt. De filmzaal biedt de mogelijkheid tot verdieping op de tentoonstelling. De huidige plaats van het VVV-kantoor blijft in gebruik voor ondersteunende activiteiten ten behoeve van het bezoekerscentrum. De Rabozaal in de Utrechtse Poort zal beschikbaar blijven als vergaderlocatie voor externen.

Financiën

Algemeen

Aan de instandhouding van de monumenten is dit jaar € 1.920.413 besteed. € 1.549.834 betreft onderhoud en of restauratie aan de monumenten zelf. De totale uitgaven aan onderhoud zijn iets lager dan het jaarlijks gemiddelde, maar zijn nog steeds representatief voor de onderhoudsopgave. Ter dekking van de uitgaven is in 2020 totaal € 2.595.728 ontvangen. De huurinkomsten betroffen € 855.467 en aan subsidies is € 414.629 ontvangen.

De opbrengsten vanuit het rendement, dat ontvangen is van NMO, bedroeg over 2020 € 1.325.632.

Bestemmingsfonds achterstallig onderhoud

In 2020 is geen geld uitgegeven aan achterstallig onderhoud.

Er resteert nog € 1.494.000 aan middelen te besteden aan achterstallig onderhoud. Deze voorziening heeft met name betrekking op een tweetal herbestemmingsprojecten, Bastion Oranje in Naarden en het Gotisch Huis in Kampen.

Omgang vrij besteedbaar vermogen

Het vrij besteedbaar vermogen is op dit moment € 1.701.523. Dit bedrag wordt onder meer aangehouden om de jaarlijkse en meer jaarlijkse activiteiten te continueren. Daarnaast wordt het bestemd ter afdekking van financiële risico's in een langetermijnreservering ten behoeve van groot onderhoud.

Jaarrekening

Balans per 31 december 2020 (na resultaatbestemming)

		31 december 2020	31 december 2019
ACTIVA		€	€
Vaste activa			
<i>Materiële vaste activa</i>	1		
Bedrijfsgebouwen en terreinen		239.788	248.455
Renovatie en comfortverbetering monumenten		1.200.831	1.182.778
Inventaris		4.669	6.718
Andere vaste bedrijfsmiddelen		7.197	2.888
		<u>1.452.485</u>	<u>1.440.839</u>
<i>Financiële vaste activa</i>	2	588.000	588.000
Vlottende activa			
<i>Vorderingen</i>			
Vorderingen op handelsdebiteuren	3	126.362	29.590
Belastingen en premies sociale verzekeringen	4	81.382	85.237
Overige vorderingen en overlopende activa	5	1.333.378	1.334.723
		<u>1.541.122</u>	<u>1.449.550</u>
<i>Liquide middelen</i>	6	1.213.594	741.735
Totaal activazijde		<u>4.795.201</u>	<u>4.220.124</u>

		31 december 2020		31 december 2019
PASSIVA			€	€
Stichtingsvermogen	7			
Vrij besteedbaar vermogen	8	1.770.010		1.886.150
Vastgelegd vermogen	9	<u>1.494.000</u>		<u>1.494.000</u>
		3.264.010		3.380.150
Voorzieningen				
Voorziening groot onderhoud	10	1.001.810		471.000
Overige voorzieningen	11	<u>-</u>		<u>150.000</u>
		1.001.810		621.000
Kortlopende schulden				
Schulden aan leveranciers en handelskredieten	12	154.180		60.273
Schulden ter zake van belastingen en premies sociale verzekeringen	13	157		-
Overige schulden en overlopende passiva	14	<u>375.044</u>		<u>158.701</u>
		529.381		218.974
Totaal passivazijde		<u>4.795.201</u>		<u>4.220.124</u>

Staat van baten en lasten over 2020

		2020	2019
		€	€
Baten	15		
Baten als tegenprestatie voor leveringen	16	855.468	813.912
Subsidiebaten	17	414.629	301.960
Overige baten	18	-	26.943
		<u>1.270.097</u>	<u>1.142.815</u>
Activiteitenlasten	19	(1.920.413)	(1.843.242)
Overige opbrengsten	20	<u>1.325.632</u>	<u>1.292.040</u>
Brutomarge		<u>(594.781)</u>	<u>(551.202)</u>
		675.316	591.613
Lasten			
Lonen	21	282.473	242.197
Sociale lasten	22	46.484	43.994
Pensioenlasten	23	29.670	25.598
Afschrijvingen materiële vaste activa	24	140.869	88.645
Overige personeelskosten	25	66.570	67.616
Huisvestingskosten	26	6.190	3.621
Verkoopkosten	27	55.626	42.446
Autokosten	28	29.895	26.222
Kantoorkosten	29	34.305	34.696
Algemene kosten	30	82.292	78.052
Totaal van som der kosten		<u>774.374</u>	<u>653.087</u>

	2020	2019
	€	€
Totaal van exploitatieresultaat	(99.058)	(61.474)
Financiële baten en lasten	<i>31</i> (17.082)	1.725
Totaal van netto resultaat	<u>(116.140)</u>	<u>(59.749)</u>
 BESTEMMING SALDO VAN BATEN EN LASTEN		
Overige reserves	(116.140)	127.751
Bestemmingsfonds achterstallig onderhoud	-	(187.500)
	<u>(116.140)</u>	<u>(59.749)</u>

Kasstroomoverzicht over 2020

Totaal van kasstroom uit operationele activiteiten

Saldo van baten en lasten (99.058)

Aanpassingen voor

Afschrijvingen 140.869

Toename (afname) van de voorzieningen 380.810

Verandering in werkkapitaal

Mutatie vorderingen (91.572)

Toename (afname) van overige schulden 310.407

218.835

Totaal van kasstroom uit bedrijfsoperaties

641.456

Ontvangen interest 585

Betaalde interest (17.667)

(17.082)

Totaal van kasstroom uit operationele activiteiten

624.374

Totaal van kasstroom uit investeringsactiviteiten

Verwerving van materiële vaste activa	1	(152.515)
---------------------------------------	---	-----------

Totaal van toename (afname) van geldmiddelen		<u>471.859</u>
---	--	----------------

Verloop van toename (afname) van geldmiddelen

Geldmiddelen aan het begin van de periode		741.735
---	--	---------

Toename (afname) van geldmiddelen		<u>471.859</u>
-----------------------------------	--	----------------

Geldmiddelen aan het einde van de periode		<u>1.213.594</u>
---	--	------------------

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Informatie over de rechtspersoon

Vestigingsadres en inschrijfnummer handelsregister

Monumentenbezit is feitelijk en statutair gevestigd op Zuidereinde 43, 1243KK te 's-Graveland en is ingeschreven bij het handelsregister onder nummer 60983248.

Algemene toelichting

De belangrijkste activiteiten van de rechtspersoon

De activiteiten van Monumentenbezit bestaan voornamelijk uit:

- Onderzoek: het analyseren van de cultuurhistorische gegevens en de architectuurhistorische elementen van monumenten
- Behoud: het zorgen voor langdurige instandhouding van monumenten
- Herbestemming: het zoeken naar een nieuwe passende toekomst voor monumenten
- Restauratie: het aanbrengen van een nieuwe impuls met behoud van de historische waarde

De locatie van de feitelijke activiteiten

Monumentenbezit is feitelijk gevestigd op Zuidereinde 43, 1243KK te 's-Graveland.

Informatieverschaffing over groepsverhoudingen

De Vereniging Nationale Monumentenorganisatie (NMo) is een verbonden partij. Statutair is bepaald dat de vereniging geen onroerende zaken in bezit houdt, maar deze doorgeeft aan de Stichting Monumenten Bezit, of aan één van de leden van de vereniging.

De door de NMo overgenomen monumentenportefeuille van het Rijksvastgoedbedrijf is in 2016 in zijn geheel doorgeschoven naar de Stichting Monumentenbezit. In de overdrachtsakte is bepaald dat alle voorwaarden die op de levering door de Staat aan de NMo zijn opgelegd, ook op de Stichting Monumentenbezit van toepassing zijn.

Onderlinge transacties betreffen het verstrekken van een lening door de Stichting aan de NMo en het verstrekken van een instandhoudingsbijdrage van de Vereniging aan de Stichting.

Informatieverschaffing over schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van Monumentenbezit zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Algemene grondslagen voor verslaggeving

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld

De jaarrekening is opgesteld volgens de bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW, in combinatie met Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640 'Organisaties zonder winststreven'.

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling. Hoewel de financiële impact van de uitbraak van het coronavirus ten tijde van het opmaken van deze jaarrekening nog niet volledig duidelijk is (zie ook hetgeen hieromtrent is toegelicht onder de toelichting van gebeurtenissen na balansdatum), zijn wij van mening dat op basis van de momenteel

beschikbare informatie, de inmiddels genomen maatregelen en bestaande liquiditeitsbuffer, de bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerde continuïteitsveronderstelling niet geraakt wordt.

Operationele leases

De stichting heeft leasecontracten waarbij een groot deel van de voor- en nadelen die aan de eigendom verbonden zijn, niet bij de stichting ligt. Deze leasecontracten worden verantwoord als operationele leasing. Leasebetalingen worden, rekening houdend met ontvangen vergoedingen van de lessor, op lineaire basis verwerkt in de staat van baten en lasten over de looptijd van het contract.

Grondslagen

Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en terreinen worden gewaardeerd tegen aanschaffings- of voortbrengingskosten plus bijkomende kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur. Op monumenten wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht.

Overige materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur, tenzij fiscaal een wettelijk maximum afschrijvingspercentage van 20% wordt voorgeschreven, en worden berekend op basis van een vast percentage van de kostprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. Op monumenten wordt niet afgeschreven.

Subsidies op investeringen worden in mindering gebracht op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van de activa waarop de subsidies betrekking hebben.

Financiële vaste activa

Deelnemingen worden als kapitaalbelang gewaardeerd volgens de toegepaste fiscale waarderingsgrondslag. Indien de deelneming behoort tot de fiscale eenheid van de kleine rechtspersoon, wordt de deelneming gewaardeerd tegen het netto-bedrag van de activa en verplichtingen van de deelneming gewaardeerd tegen de fiscale waarderingsgrondslagen. Indien het netto-bedrag van de activa en verplichtingen negatief is, wordt op grond van de doelstelling om aan te sluiten op de fiscale waardering, dit bedrag als passiefpost opgenomen, ongeacht het bestaan van een verplichting tot aanzuivering van dit tekort.

Indien de deelneming niet behoort tot de fiscale eenheid is de waarderingsgrondslag voor de jaarrekening ook gelijk aan de waarderingsgrondslag zoals toegepast in de fiscale aangifte.

Vorderingen

Vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, rekening houdend met eventuele verminderingen voor het risico van oninbaarheid. Deze verminderingen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen. Voor zover niet anders is vermeld hebben de vorderingen een looptijd van korter dan 1 jaar.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Bestemmingsfondsen

Bestemmingsfondsen is dat gedeelte van het stichtingsvermogen dat is afgezonderd, omdat daaraan een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van de stichting is toegestaan. Als deze beperking door derden is aangebracht, wordt dit deel van het vermogen aangeduid als bestemmingsfonds.

Voorziening voor groot onderhoud

Voor uitgaven voor groot onderhoud van gebouwen wordt een voorziening gevormd om deze lasten gelijkmatig te verdelen over een aantal boekjaren. De toevoegingen aan de voorziening wordt bepaald op basis van het geschatte bedrag van het groot onderhoud en de periode die telkens tussen de werkzaamheden voor groot onderhoud verloopt.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen nominale waarde.

De bepaling van het resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De opbrengsten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

Baten

Onder baten wordt verstaan de bedragen voor de in het verslagjaar geleverde goederen of diensten na aftrek van kortingen en dergelijke en van over de omzet geheven belastingen, alsmede baten uit hoofde van giften, subsidies, sponsorbijdragen en overige ontvangsten. Opbrengsten van diensten worden genomen naar rato van de mate waarin de diensten zijn verricht. De kostprijs van deze diensten wordt aan dezelfde periode toegerekend.

Lasten

Onder de activiteitenlasten wordt verstaan de direct aan de baten toe te rekenen lasten.

Toelichting op de balans

ACTIVA

VASTE ACTIVA

1 Materiële vaste activa

	Gebouwen en terreinen	Renovatie en comfortverbetering monumenten	Inventaris	Andere vaste bedrijfsmiddelen	Totaal
	€	€	€	€	€
<i>Stand per 1 januari 2020</i>					
Verkrijgings- of vervaardigingsprijs	260.002	1.286.971	10.267	7.518	1.564.758
Cumulatieve afschrijvingen	(11.547)	(104.193)	(3.549)	(4.630)	(123.919)
Boekwaarde per 1 januari 2020	<u>248.455</u>	<u>1.182.778</u>	<u>6.718</u>	<u>2.888</u>	<u>1.440.839</u>
<i>Mutaties</i>					
Investeringen	-	146.150	-	6.365	152.515
Afschrijvingen	(8.667)	(128.097)	(2.049)	(2.056)	(140.869)
Saldo mutaties	<u>(8.667)</u>	<u>18.053</u>	<u>(2.049)</u>	<u>4.309</u>	<u>11.646</u>
<i>Stand per 31 december 2020</i>					
Verkrijgings- of vervaardigingsprijs	260.002	1.433.121	10.267	13.883	1.717.273
Cumulatieve afschrijvingen	(20.214)	(232.290)	(5.598)	(6.686)	(264.788)
Boekwaarde per 31 december 2020	<u>239.788</u>	<u>1.200.831</u>	<u>4.669</u>	<u>7.197</u>	<u>1.452.485</u>

Materiële vaste activa: afschrijvingspercentages

	Bedrijfsgebouwen en -terreinen	Renovatie en comfortverbetering monumenten	Inventaris	Andere vaste bedrijfsmiddelen
	%	%	%	%
Afschrijvingspercentage	3	10	20	20
			31-12-2020	31-12-2019
			€	€
2 Financiële vaste activa				
Overige vorderingen			588.000	588.000
Overige vorderingen				
Instandhoudingsbijdrage Oostkerk			500.000	500.000
Lening Nationale Monumenten organisatie			88.000	88.000
			588.000	588.000

In 2016 zijn 29 monumenten door het Rijk overgedragen aan de Vereniging Nationale Monumentenorganisatie. Gelijktijdig zijn deze monumenten door de Vereniging Nationale Monumentenorganisatie overgedragen aan de Stichting Monumenten Bezit. Deze monumenten zijn overgedragen voor EUR 1. Voor een specificatie van deze monumenten wordt verwezen naar de bijlage bij deze jaarrekening. In 2018 heeft de stichting de Oostkerk te Middelburg verworven, alsmede het naastgelegen pand aan de Verwerijstraat 34 te Middelburg. In 2020 is de Mariahoeve in Hazerswoude aan de stichting overgedragen.

	2020	2019
	€	€
Instandhoudingsbijdrage Oostkerk		
<i>Stand per 1 januari</i>		
Hoofdbedrag	500.000	-
Boekwaarde per 1 januari	500.000	-
<i>Mutaties</i>		
Verstrekking in boekjaar		500.000
<i>Stand per 31 december</i>		
Hoofdbedrag	500.000	500.000
Boekwaarde per 31 december	500.000	500.000

In instandhoudingsbijdrage Oostkerk betreft het in 2018 aan de de NMo betaalde bedrag van EUR 500.000. Deze betaling van Monumentenbezit aan de NMo hangt samen met de verwerving van de Oostkerk in 2018. Jaarlijks ontvangt Monumentenbezit 2% van de in totaal EUR 2.000.000 die is ingelegd, ter dekking van de onderhoudskosten van de Oostkerk. De condities van het ingelegde bedrag van de Oostkerk zijn gelijk aan die van de oorspronkelijke portefeuille.

	2020	2019
	€	€
Lening Nationale Monumenten organisatie		
<i>Stand per 1 januari</i>		
Hoofdbedrag	88.000	132.000
Boekwaarde per 1 januari	88.000	132.000
<i>Mutaties</i>		
Aflossing in boekjaar	-	(44.000)
<i>Stand per 31 december</i>		
Hoofdbedrag	88.000	88.000
Boekwaarde per 31 december	88.000	88.000
Rentepercentage	0,5%	0,5%

Deze lening is verstrekt aan de NMo. De lening loopt tot 1 januari 2021. Vervroegde aflossing is toegestaan.

VLOTTENDE ACTIVA

Vorderingen

Vorderingen > 1 jaar

Er zijn geen vorderingen met een looptijd langer dan 1 jaar.

3 Vorderingen op handelsdebiteuren

Vorderingen op handelsdebiteuren

Voorziening dubieuze vorderingen op handelsdebiteuren

31-12-2020	31-12-2019
€	€
126.363	45.012
(1)	(15.422)
126.362	29.590

4 Belastingen en premies sociale verzekeringen

Omzetbelasting

Pensioenen

31-12-2020	31-12-2019
€	€
78.810	85.237
2.572	-
81.382	85.237

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
5 Overige vorderingen en overlopende activa		
Overige vordering	1.326.273	1.302.938
Vooruitbetaalde bedragen	7.105	31.785
	<hr/> 1.333.378	<hr/> 1.334.723
	<hr/>	<hr/>
	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
6 Liquide middelen		
ABN AMRO	522.632	114.681
SNS	174.773	111.005
Depositorerekeningen	516.189	516.049
	<hr/> 1.213.594	<hr/> 741.735
	<hr/>	<hr/>

VLOTTENDE ACTIVA

7 Stichtingsvermogen

In onderstaand overzicht is het verloop van het eigen vermogen weergegeven:

	Vrij besteedbaar vermogen	Vastgelegd vermogen	Totaal
	€	€	€
Stand per 1 januari 2020	1.886.150	1.494.000	3.380.150
Mutatie uit resultaatverdeling	(116.140)	-	(116.140)
Stand per 31 december 2020	1.770.010	1.494.000	3.264.010

8 Vrij besteedbaar vermogen

Overige reserves

	1.770.010	1.886.150
	2020	2019
	€	€
Overige reserves		
Stand per 1 januari	1.886.150	1.758.399
Resultaatverdeling	(116.140)	127.751
Stand per 31 december	1.770.010	1.886.150

	2020	2019
	€	€
9 Vastgelegd vermogen		
Bestemmingsfonds achterstallig onderhoud	1.494.000	1.494.000
	2020	2019
	€	€
Bestemmingsfonds achterstallig onderhoud		
Stand per 1 januari	1.494.000	1.681.500
Resultaatverdeling	-	(187.500)
Stand per 31 december	1.494.000	1.494.000

Bij de overdracht van de monumenten in 2016 is een bedrag ontvangen van EUR 3.007.000 inzake achterstallig onderhoud. In de overdrachtsakte is bepaald dat dit bedrag alleen ten behoeve van het achterstallig onderhoud besteed mag worden. In 2020 zijn geen ontrekkingen uit het bestemmingsfonds gedaan.

VOORZIENINGEN

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Overige voorzieningen		
Voorziening groot onderhoud	1.001.810	471.000
Overige voorzieningen	-	150.000
	<hr/> 1.001.810	<hr/> 621.000
	<hr/>	<hr/>
	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
10 Voorziening groot onderhoud		
Voorziening groot onderhoud monumenten	1.001.810	471.000
	<hr/>	<hr/>
	2020	2019
	€	€
Voorziening groot onderhoud monumenten		
<i>Stand per 1 januari</i>	471.000	826.000
Onderhoudskosten ten laste van voorziening	(779.190)	(1.330.000)
Dotatie boekjaar	1.310.000	975.000
	<hr/>	<hr/>
<i>Stand per 31 december</i>	1.001.810	471.000
	<hr/>	<hr/>

De voorziening groot onderhoud monumenten wordt gevormd op basis van een meerjaren onderhoudsbegroting. Op basis van deze begroting wordt jaarlijks EUR 975.000 gedoteerd en worden de werkelijke bestedingen aan de voorziening onttrokken. Jaarlijks wordt de voorziening herrekend aan de hand van de verwachte realiliteit en de uitvoering van groot onderhoud in het achterliggende jaar. Op basis de herrekening die in 2020 heeft plaatsgevonden, is de jaarlijkse dotatie aan de voorziening groot onderhoud verhoogd naar EUR 1.310.000.

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
11 Overige voorzieningen		
Voorziening naheffing omzetbelasting	-	150.000

De voorziening naheffing omzetbelasting is gevormd in verband met een boekenonderzoek door de belastingdienst. Dit onderzoek is in 2020 afgerond en heeft geleid tot een naheffing, die in 2020 ook is voldaan.

KORTLOPENDE SCHULDEN

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
12 Schulden aan leveranciers en handelskredieten		
Crediteuren	154.180	60.273

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
13 Schulden ter zake van belastingen en premies sociale verzekeringen		
Loonheffing	157	-

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
14 Overige schulden en overlopende passiva		
Vakantietoeslag	14.840	12.547
Vooruitgefactureerde termijnen	28.170	27.056
Waarborgsommen	68.881	40.581
Vooruitontvangen opbrengsten	245.334	-
Nog te ontvangen facturen	17.819	78.517
	375.044	158.701

Niet in de balans opgenomen rechten, verplichtingen en regelingen

Informatieverschaffing over niet in de balans opgenomen activa

In artikel 4 van de koopovereenkomst tussen de Staat en de NMo is vastgelegd dat de Staat een instandhoudingsbedrag ter beschikking heeft gesteld aan de NMo. Het principe van deze bijdrage is dat het rendement van deze bijdrage dient om tot in de oneindigheid het tekort op het beheer en het onderhoud van de overgedragen monumenten af te dekken. In het verlengde van deze afspraak is Monumentenbezit tot in de oneindigheid gerechtigd tot een bijdrage die afkomstig is uit het behaalde rendement op de instandhoudingsbijdrage.

Informatieverschaffing over operationele leases

Monumentenbezit is leaseverplichtingen aangegaan voor twee personenauto's. De gemiddelde resterende looptijd bedraagt 41 maanden. De jaarlijkse leaseverplichting bedraagt per balansdatum EUR 10.227.

Gebeurtenissen na balansdatum

Door de uitbraak van het coronavirus en de ontstane coronacrisis is er bij een aantal huurders een grote betalingsachterstand ontstaan. De meeste huurders zijn inmiddels weer begonnen met het doen van betalingen. Vanaf januari 2021 zijn er gesprekken met huurders gevoerd over individuele betalingsregelingen en zijn afspraken gemaakt.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

	2020	2019
	€	€
15 Baten		
Baten als tegenprestatie voor leveringen	855.468	813.912
Subsidiebatens	414.629	301.960
Overige baten	-	26.943
	<hr/> 1.270.097	<hr/> 1.142.815
16 Baten als tegenprestatie voor leveringen		
Gebruiksrechten vastgoed	832.205	813.912
Dienstverlening	5.595	-
Leveringen	17.668	-
	<hr/> 855.468	<hr/> 813.912
17 Subsidiebatens		
Subsidie instandhouding rijksmonumenten	363.784	301.960
Overige overheidsbijdragen en -subsidies	50.845	-
	<hr/> 414.629	<hr/> 301.960

De ontvangen Subsidie instandhouding rijksmonumenten (Sim) betreffen projectsubsidies die zijn ontvangen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Deze meerjarige projectsubsidies worden vooraf verleend op basis van ingediende prestatieprognoses. De overige subsidies betreffen subsidies die zijn ontvangen van provincies en gemeenten inzake haalbaarheidsonderzoeken en restauraties. Onder deze post is ook opgenomen de bijdrage die de stichting heeft ontvangen van de NMO in het kader van de instandhoudingsbijdrage.

	2020	2019
	€	€
18 Overige baten		
Overige baten	-	26.943
19 Activiteitenlasten		
Beheer en onderhoud van monumenten	1.920.413	1.843.242
In totaal is er in 2020 EUR 1.549.834 (2019: EUR 2.980.864) besteed aan beheer en onderhoud van de monumenten		
Totaal uitgaven boekjaar	1.549.835	2.980.864
Geactiveerde uitgaven	(146.150)	(932.622)
Mutatie voorziening groot onderhoud	530.810	(355.000)
Mutatie voorziening naheffing omzetbelasting	(14.082)	150.000
Totaal	1.920.413	1.843.242
De verdeling over de verschillende projecten kan als volgt worden weergegeven:		
SIM projecten	568.584	
Overige projecten	563.997	
Onderhoudskosten	417.254	
Totaal	1.549.835	

	2020	2019
	€	€
20 Overige opbrengsten		
Ontvangen instandhoudingsbijdrage	1.325.632	1.292.040

	2020	2019
	€	€
21 Lonen		
Brutolonen en salarissen	261.559	224.204
Vakantietoelage	20.914	17.993
	282.473	242.197

	2020
	€
Bezoldiging directeur/ bestuurder	
Bezoldiging directeur/ bestuurder	87.690

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen geen vergoeding voor hun werkzaamheden.

Gemiddeld aantal werknemers

Gemiddeld aantal werknemers

aantal 2020**aantal 2019**

5,00

5,00

2020**2019****€****€****22 Sociale lasten**

Sociale lasten

46.484

43.994

2020**2019****€****€****23 Pensioenlasten**

Pensioenlasten

29.670

25.598

2020**2019****€****€****24 Afschrijvingen materiële vaste activa**

Afschrijvingskosten gebouwen

8.667

-

Afschrijvingskosten verbouwingskosten

128.097

88.645

Afschrijvingskosten inventaris

2.049

-

Afschrijvingskosten overige vaste middelen

2.056

-

140.869

88.645

	2020	2019
	€	€
25 Overige personeelsbeloningen		
Kantinekosten	-	314
Reiskostenvergoeding woon-werk	523	-
Studie- en opleidingskosten	5.245	4.336
Overige kostenvergoedingen	759	-
Arbodienst	866	-
Diensten door derden	58.885	61.078
Overige personeelskosten	292	1.888
	<hr/> 66.570	<hr/> 67.616
	<hr/> 2020	<hr/> 2019
	€	€
26 Huisvestingskosten		
Schoonmaakkosten	6.190	3.035
Overige huisvestingskosten	-	586
	<hr/> 6.190	<hr/> 3.621

	2020	2019
	€	€
27 Verkoopkosten		
Reclame- en advertentiekosten	24.951	24.621
Beurskosten	-	311
Relatiegeschenken	510	-
Representatiekosten	-	5.287
Reis- en verblijfkosten	13.994	12.227
Kosten acquisitieprojecten	16.164	-
Incassokosten	7	-
	<hr/> 55.626	<hr/> 42.446
	<hr/>	<hr/>
	2020	2019
	€	€
28 Autokosten		
Brandstofkosten auto's	4.623	7.372
Reparatie en onderhoud auto's	-	227
Operational leasing auto's	22.944	16.676
BTW op privé-gebruik auto's	2.328	-
Overige autokosten	-	1.575
Parkeerkosten	-	372
	<hr/> 29.895	<hr/> 26.222
	<hr/>	<hr/>

	2020	2019
	€	€
29 Kantoorkosten		
Kantoorbenodigdheden	1.686	472
Telefoon- en faxkosten	3.407	3.001
Kosten automatisering	23.537	26.699
Overige kantoorkosten	-	1.401
Lease kantoorapparatuur	5.675	3.123
	<hr/> 34.305	<hr/> 34.696
	<hr/> 2020	<hr/> 2019
	€	€
30 Algemene kosten		
Abonnementen en contributies	3.387	827
Assurantiepremie	17.925	17.761
Accountantskosten, andere niet-controlediensten	4.143	12.100
Administratiekosten	26.378	24.962
Betalingsverschillen	71	(67)
Advieskosten	20.653	-
Bankkosten	904	543
Boetes en verhogingen belastingen en premies sociale verzekeringen	7.500	-
Overige algemene kosten	1.331	21.926
	<hr/> 82.292	<hr/> 78.052

	2020	2019
	€	€
31 Financiële baten en lasten		
Andere rentebaten en soortgelijke opbrengsten	585	1.725
Rentelasten en soortgelijke kosten	(17.667)	-
	<u>(17.082)</u>	<u>1.725</u>

	2020	2019
	€	€
Andere rentebaten en soortgelijke opbrengsten		
Ontvangen depositorente	<u>585</u>	<u>1.725</u>

	2020	2019
	€	€
Rentelasten en soortgelijke kosten		
Rente belastingen	<u><u>17.667</u></u>	<u><u></u></u>

's-Graveland, Monumentenbezit

Was getekend:

M.T.C. van den Bos, directeur-bestuurder

OVERIGE GEGEVENS

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

A. Verklaring over de jaarrekening 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Monumentenbezit te 's-Graveland gecontroleerd. Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Monumentenbezit per 31 december 2020 en van het resultaat over 2020 in overeenstemming met RJ 640 Organisaties zonder winststreven.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2020;
2. de staat van baten en lasten over 2020; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Monumentenbezit zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan

de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA). Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW vereist is.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ 640 Organisaties zonder winststreven. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de huishouding te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaaf zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Was getekend:

H.J.M. Boeren AA, Directeur Accountancy

Specificatie van de monumenten

1. Sint-Baafskerk Voorste gedeelte van de) aan de Sint Bavostraat 5 te Aardenburg
2. Abdijkerk aan de Burgemeester Seinenstraat 42 te Aduard
3. Gedenknaald voor koning Willem III en koningin Emma nabij de Loolaan en de Zwolseweg te Apeldoorn
4. Kasteel Slangenburg aan de Kasteellaan te Doetinchem
5. Lichttoren aan het Kerkpad te Goedereede
6. Mariahoeve aan de Hoogeveenseweg 14 te Hazerswoude
7. Slot Assumburg aan de Tolweg 7-9 te Heemskerck
8. Gedenknaald ter nagedachtenis aan de Slag bij Manpad nabij de Mandpadlaan en de Herenweg te Heemstede
9. Graaf Adolfmonument aan de Provincialeweg 12 te Heiligerlee
10. Statencollege, Roodesteen 1 en Achterom 6 te Hoorn
11. Kasteeltoren aan het Kronenburgplantsoen 9 te IJsselstein
12. Gotisch Huis, Buiten Nieuwstraat 21 en Oudestraat 158 te Kampen
13. Grafmonument van Liere aan de Kerklaan 12 te Katwijk
14. Kasteel Radboud aan de Oudevaartsgat 8 te Medemblik
15. De Oostkerk aan het Oostkerkplein 1 te Middelburg
16. Spaanse Huis aan de Turfpoortstraat 27 te Naarden
17. Vestingwerken te Naarden
18. Kronenburgertoren aan de Parkweg 11 en 99 te Nijmegen
19. Ruïne van Strijen aan de Kasteeldreef te Oosterhout
20. Stenen Baak aan de Heindijk te Oostvoorne
21. Jacobaburcht aan de Jacoba van Beijerenlaan en Hoflaan te Oostvoorne
22. Gedenknaald in het Rijswijksebos nabij de Vredenburgweg te Rijswijk
23. Trompenburg met bijgebouwen en grond aan het Zuidereinde 41-43 te 's Gravenland
24. Ruïne van Brederode aan de Velsenenderlaan 2 te Santpoort-Zuid
25. Pandhof Sint Marie aan de Mariahoek te Utrecht
26. Onze Lieve Vrouwenkerk aan de Oudestraat 26 te Veere
27. Schotse huizen aan de Kaai 25, 25a en 27 te Veere
28. Ruïne van Teylingen aan de Teylingerlaan 15, 15b en 15c te Voorhout
29. Stadskasteel aan de Nonnenstraat 5 en 7 te Zaltbommel
30. Sint-Lievemonstertoren aan het Kerkplein 2 te Zierikzee
31. Sassenpoort aan de Sassenstraat 53 te Zwolle

DE MARIAHOEVE

Op 1 september 2020 heeft Monumentenbezit haar 31^e monument verworven: de Mariahoeve in Hazerswoude. Een kop-hals-rompboerderij uit 1933, gebouwd volgens de ontwerpprincipes van de Delftse School. De architect ir. M. Gerritzen was verantwoordelijk voor het ontwerp. Het gebouw en zijn interieur bevinden zich nog vrijwel volledig in hun oorspronkelijke staat. In 1950 zijn alleen enkele kleine wijzigingen doorgevoerd in het tussenlid (de hals) van de boerderij.

Het gebouw is opgetrokken in orangerode baksteen. Her en der zijn in de gevels natuursteen accenten aangebracht. Als metselverband is kruisverband gekozen. De kozijnen, luiken en deuren zijn van hout. Slechts een enkel stalraam is in gietijzer uitgevoerd. De kop en de hals van de boerderij (de woning en het tussenlid) hebben een pannendak. De stal (de romp) heeft een rieten kap. Naast de boerderij ligt een vrijstaand bouwwerkje: de varkensstal. Deze hoort bij de oorspronkelijke bouw en sluit wat betreft materiaalkeuze aan bij de stal van de boerderij.

De algehele uitstraling van de architectuur is op het eerste gezicht sober, maar blijkt bij nadere beschouwing veel rijker te zijn. Het gebouw is met veel aandacht, op een ingetogen manier gedecoreerd. Van de verspringingen in het metselwerk van de schoorsteen tot de profilering van de kozijnen en de ramen. Van de grote variëteit van de gebruikte muurankers tot de loopdeur in de grote staldeuren, die met zijn vorm aansluit op de architectuur van de rest van het complex. Overal is over nagedacht. Deze zorgvuldigheid is doorgezet in het interieur. De vormgeving sluit aan op die van de buitenzijde en ook hier is elk element doelbewust ontworpen.

In die vormgeving wordt zowel binnen als buiten teruggegrepen op de zeventiende eeuw. De rondbogen boven de kozijnen in de voorgevel zijn voorzien van natuursteen blokken, zoals die ook bekend zijn uit de Hol-

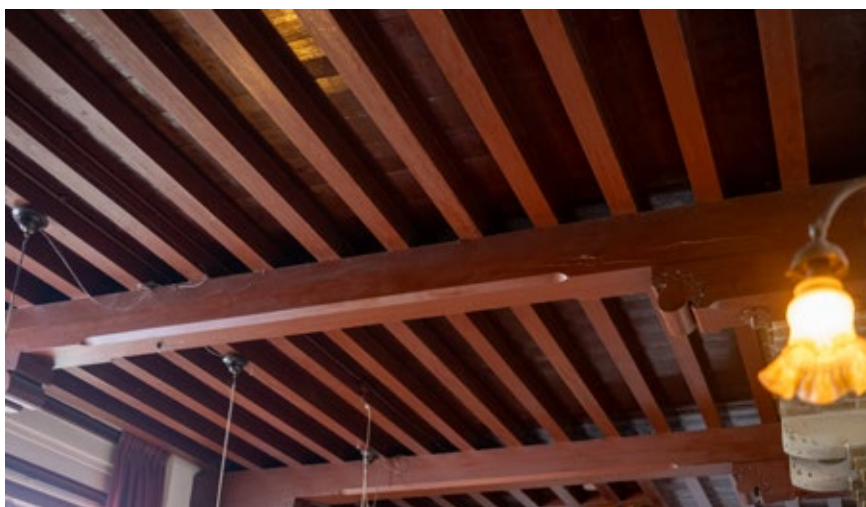
landse Renaissance. Kozijnverbindingen zijn in de stalgevels uitgevoerd met toognagels. De verdiepingsvloer van de woning is een samengestelde balklaag, waarvan de moerbalken rusten op geprofileerde sleuteltukken. De gebintconstructie van de stal is geïnspireerd op de stapeljukken, die volop voorkomen in oude boerenschuren. Zo zijn er nog vele andere voorbeelden te noemen. Toch is het niet historiserend. De Mariahoeve is duidelijk een boerderij uit de twintigste eeuw. Het verleden vormde een inspiratie voor het maken van nieuwe vormen, geworteld in traditie.

De schouwpartij in de keuken is hier een mooi voorbeeld van: een moderne vorm in traditioneel materiaal.

Aan het begin van de twintigste eeuw bestonden verschillende, zeer uiteenlopende bouwstijlen naast elkaar. De Neostijlen uit de negentiende eeuw moesten plaats gaan maken voor een nieuwe bouwstijl, passend bij de mens van de twintigste eeuw. De zoektocht naar deze nieuwe stijl resulteerde in gebouwen als Radio Kootwijk (1922), het Rietveld-Schröderhuis (1924) en het kantoor van de Nederlandsche Handelmaatschappij in Amsterdam (1926). Drie uiteenlopende bouwwerken, die in een periode van slechts enkele jaren na elkaar werden opgeleverd. Nog geen tien jaar daarvoor was de klassiek vormgegeven Bijenkorf aan De Dam gebouwd. De Beurs van Berlage, die vlakbij het Bijenkorfgebouw ligt, is tien jaar ouder, maar wat betreft vormgeving vele malen moderner. Het laat de dynamiek van de periode zien. Elke stijl ging gepaard met een eigen kijk op de wereld en de rol van architectuur daarin.

De stijl die het meest radicaal brak met de vormgeving van het verleden was het functionalisme. Sobere, open bouwwerken met veel glas waren het resultaat. De dragende gevel verdween, zodat deze maximaal geopend kon worden. Het platte dak kreeg de rol van een vijfde gevel. Wit voerde de boventoon, decoratie ontbrak of werd tot een minimum beperkt. Een beschaafd, modern mens heeft immers geen overbodige versiersels nodig. De stijl zocht bewust aansluiting bij de geïndustrialiseerde samenleving, waarin de auto een lichtend voorbeeld werd voor de nieuwe vormgeving. Het bouwwerk als machine om in te wonen en werken. Uiteindelijk bleek dit een van de twee nieuwe bouwstijlen, die het langste leven beschoren was. Tijdens de Wederopbouw werd veelvuldig volgens de functionalistische principes gebouwd.

De andere bouwstijl die lang mee bleef gaan stond daar diametraal tegenover: het traditionalisme, ook wel bekend als de Delftse School. De bouwstijl dankt deze tweede naam aan zijn belangrijkste vertegenwoordiger: de Delftse hoogleraar M.J. Granpré Molière. De bouwstijl maakte rond 1925 opgang en werd naast het functionalisme toonaangevend tijdens de Wederopbouw.¹

Zoals de naam al doet vermoeden grijpt het traditionalisme terug op het verleden en geeft hier een eigen interpretatie van. Baksteenbouw met schuine kappen en relatief gesloten gevels. Natuurlijke bouwmaterialen, toegepast in gebouwen met een traditioneel uiterlijk. Orde, rust en regelmaat. Granpré Molière zette zich af tegen het functionalisme dat *“de wanden van het huis openwerpt, die de woningen als bungalows rondzaait of ze met honderden samenbundelt in een torenhuis”*. Zelf pleitte hij voor een architectuur die *“nederig en zelfvergeten”* was met een *“eeuwige waarheid”*. Die waarheid was een schoonheid, die gevonden moest worden in een harmonieuze verhouding tussen techniek en vorm. Een belangrijke inspiratiebron was de eenvoudige plattelandsarchitectuur uit het verleden met het daarbij horende bouwambacht. Moderne bouwmethoden en -materialen werden overigens niet per definitie afgewezen. Ook in de architectuur van de Delftse School komen beton en staal voor. Het dorpsleven, traditie en geborgenheid waren voor Grandpré Molière belangrijk. Na zijn bekering tot het Rooms Katholieke geloof kreeg ook religie een plek in zijn architectuur.² Een grotere tegenstelling met de grootstedelijke, op de industrie gerichte architectuur van het functionalisme is niet denkbaar. In het buitenland leefde deze tegenstelling ook.

1 Blijdestein, R. en Stenvert, R. *Bouwstijlen in Nederland* (Amsterdam 2010) (blz. 151) Het grootste deel van de wederopbouw opdrachten ging naar de Delftse School. Iets dat wellicht wat verwondert omdat vooral functionalisme met de wederopbouw wordt geassocieerd.

2 Blijdestein, R. en Stenvert, R. *Bouwstijlen in Nederland* (Amsterdam 2010) (blz. 149 en 150)

Daar maakte een traditionalist de volgende interessante vergelijking: kijkend naar de mens van 1925 kan je stellen dat deze op dezelfde manier zijn maaltijd gebruikt als de mens van 1825. Bezoek wordt nog altijd op eenzelfde manier ontvangen. Wat veranderd is, is de snelheid waarmee we van Leipzig naar Berlijn kunnen reizen.³

Met andere woorden de omgeving van de mens verandert weliswaar in hoog tempo, zijn manier van leven op een aantal essentiële gebieden niet. Een mens kent een kant, die geworteld is in gewoonte en traditie, die niet ontkend kan worden. Moet daar in de levensomgeving van de mens geen rekening mee gehouden worden? Spelen nu juist architectuur en stedenbouw daar geen cruciale rol in?

De Mariahoeve sluit vrijwel naadloos aan op de hierboven beschreven ontwerpuitgangspunten van de Delftse School, inclusief de verwijzingen naar het geloof. Op de consoles van de schouwpartij in de keuken zijn de symbolen van Christus (PX) en de almacht van God (Alpha en Omega) weergegeven. Het gewelf van de hoekschouw in de woonkamer is voorzien van een voorstelling met engelen en de symbolen voor geloof, hoop en liefde (het kruis, het anker en het hart). De drie goddelijke deugden. Ook wordt er verwezen naar Psalm 126:5: *Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien*.⁴

De aandacht die er aan het ontwerp besteed is en de samenhang tussen interieur en exterieur maken deze boerderij tot een bijzonder en waardevol gebouw. Temeer omdat het nog vrijwel volledig in originele staat verkeert. Het laat de uitgangspunten van de Delftse School op prachtige wijze zien.

3 Dit is een parafrasering van een uitspraak van Prof. Dr. Schultze-Naumburg op pag. 155 van: Heynen, H (red.), *‘Dat is architectuur’, Sleutelteksten uit de twintigste eeuw* (Rotterdam, 2004)

4 Redengevende omschrijving RCE. Sinds 2001 is het complex een Rijksmonument met complexnummer 517881 en de nummers 517882 en 517883 voor de boerderij respectievelijk de varkensstal

Vanuit een ruimer perspectief bezien vertegenwoordigen het traditionalisme en functionalisme twee zijden van de moderne wereld, die altijd voelbaar zullen blijven. Het geworteld zijn in verleden, gewoonte en traditie tegenover de doorlopende verandering, die daar vraagtekens bij zet en dat gewortelde bestaan omverwerpt, kantelt en voor nieuwe inzichten en perspectieven zorgt. Behoud en verandering zijn beiden nodig. De mens eet zijn eten nog altijd van een bord met mes en vork, de manier waarop hij reist blijft steeds veranderen. Monumenten horen bij dat bord, het mes en de vork. Ze vertegenwoordigen het verleden en de traditie. De zorg ervoor vormt het spanningsveld met de moderne tijd.

Passen nieuwe materialen en werkmethodes bij een restauratie of is het beter om op traditionele wijze te restaureren? Wat kunnen we van het oude ambacht leren? Oude vragen, waar steeds nieuwe vragen bijkomen. Want hoe verhouden de verduurzamingsopgave en de monumentenzorg zich tot elkaar? Spanning tussen heden, verleden en toekomst. Het is interessant om eigenaar te zijn van een monument dat met die spanning in het achterhoofd is ontworpen.

DE GEDENKNAALD IN RIJSWIJK

Afb. 1 De Nederlandse Maagd die de Nederlandse Leeuw met haar schild beschermt. Studie voor de Salon de la Guerre in Versailles.

landse Leeuw tegen de nietsontziende bliksem van Lodewijk XIV. Dit is een studie voor een van de schilderijen in de Salon de la Guerre in Versailles. Ze werden gemaakt om de heldendaden van de Franse vorst tijdens de Hollandse Oorlog (1672-1678) te vereren. Een oorlog die Lodewijk XIV de titel *le grand* opleverde. De Nederlandse Maagd lijkt onder

de bliksem te bezwijken. Maar is dat wel zo? De Hollandse Oorlog begon met de inval van de Fransen in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De inval liep al snel vast op de waterlinie en de Fransen zagen zich in 1673 genoodzaakt de Republiek te ontruimen. De Nederlandse Maagd kan zich op dit schilderij dus evengoed aan het verheffen zijn. De leeuw is wellicht niet zo angstig als hij lijkt. Het zal nooit zo bedoeld zijn, maar vanuit het perspectief van de Republiek laat het schilderij herstel en verzet zien. Het is symbolisch voor de periode 1672-1713 waarin vier oorlogen werden uitgevochten tussen Frankrijk en alle haar omringende landen. De Republiek, met name in de persoon van stadhouder Willem III, speelde daarin een belangrijke rol. De gedenknaald in Rijswijk herdenkt het einde van een van die oorlogen: de Negenjarige Oorlog. Een strijd die van 1688 tot 1697 woedde. Dit artikel gaat over die oorlog, het paleis waar in 1697 de vredesonderhandelingen plaatsvonden en de bouw van de gedenknaald, bijna honderd jaar later.

Na de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) verschoven de machtsverhoudingen in Europa. De hegemonie van de Habsburgers, die regeerden over het Spaanse Wereldrijk en het Duitse Keizerrijk, was doorbroken. Lodewijk XIV wilde de positie van belangrijkste Europese machthebber gaan innemen. Hij begon daarom aan een agressieve buitenlandse politiek, die hem uiteindelijk met alle Frankrijk omringende landen in oorlog bracht. Van de vierenvijftig jaar dat hij regeerde, werden er dertig in oorlog doorgebracht. De hier al genoemde Hollandse Oorlog en de Negenjarige Oorlog zijn twee van de oorlogen die werden uitgevochten.¹

¹ De oorlogen die Lodewijk XIV voerde waren de Devolutieoorlog (1667-1668), de Hollandse Oorlog (1672-1678), de Réunions Oorlog (1683-1684), de Negenjarige Oorlog (1688-1697) en de Spaanse Successieoorlog (1701-1713).

Afb. 2 De prent uit de koninklijke almanak uit 1685 met daarop Lodewijk XIV en de verovering van Luxemburg.

Rond het uitbreken van de Negenjarige Oorlog stond Lodewijk XIV op het toppunt van zijn macht. Op een prent uit de koninklijke almanak van 1685 wordt dat treffend verbeeld. Lodewijk XIV zit links op de voorgrond, getroond. Er wordt een lauwerkrans boven zijn hoofd gehouden terwijl de lof op zijn trompet blaast. Hercules en Mars zitten aan zijn voeten. De vrouw rechts op de voorgrond biedt hem een kroon aan. Ze verbeeldt het hertogdom Luxemburg. Ze houdt een medaillon vast met daarop een beeltenis van de belegering van de stad Luxemburg. Deze werd een jaar eerder in een kleine 40 dagen ingenomen door het Franse leger onder leiding van Vauban.²

Een spectaculaire overwinning. Op de achtergrond tekenen de Keizer en de koning van Spanje op aanwijzing van de koning van Engeland de wapenstilstand met Frankrijk. Alsof Lodewijk XIV hier wil zeggen dat alleen hij het toneel van de Europese politiek domineert. De andere vorsten mogen vanaf de bühne toekijken en doen wat de Zonnekoning van ze verlangt.

De verovering van het hertogdom Luxemburg was onderdeel van de controversiële Réunions Politiek. Hierbij annexeerde de Zonnekoning op basis van verregaande interpretaties van de vredesverdragen van Westfalen (1648), de Pyreneeën (1659) en Nijmegen (1678) gebieden, die hij na het sluiten van die verdragen niet gekregen had maar volgens hem wel rechtmatig de zijne waren.³ Belangrijke annexaties waren Straatsburg, Givet, de regio Montbéliard en dus ook Luxemburg. Het joeg de grootmachten in Europa tegen Lodewijk XIV in het harnas.

- ² Sébastien le Prestre de Vauban (1631-1707) is Frankrijks bekendste vestingbouwkundige. Zijn hele werkzame leven valt samen met de regeringsperiode van Lodewijk XIV. Hij is van grote invloed geweest op de Franse landsverdediging en oorlogspolitiek in die dagen. Langs de grenzen van Frankrijk zijn nog altijd volop vestingwerken van zijn hand te vinden. Een deel daarvan is sinds 2007 Werelderfgoed.
- ³ De speciaal daarvoor opgerichte Chambres de Réunion zochten dit voor Lodewijk XIV uit.

De Réunions werden tijdelijk getolereerd maar niet officieel in een verdrag bekrachtigd. Om zo'n bekrachtiging wel af te dwingen stelde Lodewijk XIV een ultimatum en viel in 1688 de gebieden ten oosten van de Rijn binnen. Het land werd geplunderd en dorpen en steden verwoest. Wat overbleef was een desolaat landschap. Deze inval staat bekend als de Vernietiging van de Palts. Het was de opmaat naar de Negenjarige Oorlog.

Tussen 1688 en 1697 stond een bondgenootschap van Spanje, het Keizerrijk, diverse Duitse staten, de Republiek en Engeland, tegenover Frankrijk. Er werd door heel Europa zowel op het vasteland als op zee hevig gevochten. In die strijd had elk van de bondgenoten zijn eigen belangen. Voor de Republiek lagen die in Engeland, op het Kanaal en in de Spaanse Nederlanden. Terwijl de legers van Lodewijk XIV hun vernietigende werk op de Palts deden, vertrok Stadhouders Willem III, vanuit Hellevoetsluis met een oorlogsvloot naar Torbay, Engeland. Zijn doel was zijn schoonvader koning Jacobus II af te zetten.⁴ De Engelse koning had weinig steun meer in eigen land, waardoor de machtsovername vrij moeiteloos verliep. In slechts een paar weken tijd was de *Glorious Revolution* een feit. Willem III was voortaan stadhouder van de Republiek en koning van Engeland, Ierland, Schotland en Wales.

Jacobus vluchtte naar Frankrijk en zocht steun bij Lodewijk XIV. Met Franse hulp probeerde de ex-koning in de jaren die volgden zijn troon via Ierland terug te veroveren. Voor Lodewijk XIV was dit een middel om Willem III en zijn leger af te leiden van de strijd op het Europese vasteland. Hij liet troepen en materieel naar Ierland vervoeren. Er vonden verschillende belegeringen en veldslagen plaats, maar Jacobus kreeg geen vaste voet aan de grond.

⁴ Jacobus II was katholiek. Men vreesde voor de vestiging van een absolute katholieke dynastie en de inperking van de macht van de gevestigde protestantse adel die daarbij hoorde. Een traject dat ook al was ingezet. Willem III en zijn vrouw Mary Stuart konden behoud van de bestaande (protestantse) orde garanderen.

Afb.3 Willem III en Mary Stuart als koning en koningin van Engeland, Ierland, Schotland en Wales

Afb. 4 De slag bij de Boyne (pagina 81)

Victorieus gevegt van Koning William, tegens den gewesenen Koning Jacobus, in Irland, den 8 July 1690.

1. Koning William 2. de Hertog van Schomburg 3. Passeren op drie plaatsen door't Water tot de Middelen en zwemmende 4. dringen op t Vyands leger in 5. die sij op de Vlugt krygen en Slaan

De veldslag bij de rivier Boyne, in juli 1690, is het meest bekende moment uit de oorlog in Ierland en wordt nog altijd herdacht bij de bekende Oranjemarsen.⁵ De slag bracht echter geen beslissing. Die viel een jaar later, toen de troepen van Willem III onder leiding van Godard van Reede het leger van Jacobus definitief versloegen en diens laatste bolwerk, Limerick, innamen.⁶ Godard hield de titel *graaf van Athlone* aan deze veldtocht over.

Willem III was toen inmiddels teruggekeerd naar de Republiek en richtte zich op de strijd tegen Frankrijk op het vasteland. Het bestijgen van de Engelse troon zorgde ervoor dat de Engelse vloot door Willem III ingezet kon worden bij zijn strijd tegen de Fransen. Eerst gebeurde dat om de Franse transporten naar Ierland te verhinderen. De gecombineerde Engels-Nederlandse vloot ging op het Kanaal verschillende confrontaties aan met de Franse vloot. Een beslissend moment was de vernietiging van een groot aantal Franse oorlogsschepen, in 1692, voor de kust van het stadje St Vaast la Hougue, niet ver van Cherbourg. Het bracht Willem III de heerschappij over het Kanaal en stelde Engeland en Ierland veilig tegen een nieuwe invasie. In de jaren die volgden gebruikte Willem III de overmacht op zee om Franse havensteden vanaf het water te bombarderen. Dieppe, Calais, Duinkerken, Le Havre en St Malo moesten het diverse keren ontgelden. Het bracht in geen van de gevallen een beslissende overwinning.

5 Voorafgaand aan de slag werd Willem III geraakt door een vijandelijke kogel en viel van zijn paard. Het nieuws van zijn dood reisde vliegensvlug naar Frankrijk en werd daar met veel gejuich ontvangen. Onterecht, niet lang nadat hij geraakt was reed Willem alweer te paard tussen zijn troepen.

6 Godard van Reede-Ginckel (1644-1703) was een belangrijk veldheer in het Staatse leger. Zijn militaire loopbaan begon op zijn 14e. Toen hij in 1688 met Willem III naar Engeland voer was hij opgeklommen tot Luitenant-Generaal. In 1702 werd hij Veldmaarschalk. Kort daarna stierf hij aan een beroerte. Zijn vader, Godard Adriaan van Reede (1621-1691), was een belangrijk diplomaat voor de Republiek. Hij en zijn vrouw lieten het huidige kasteel van Amerongen aanleggen nadat het oude in 1672 was verwoest.

Blijvend strategisch voordeel werd er niet mee verkregen. Ook de poging, in 1694, om de marinehaven Brest via een landing langs de kust te veroveren en te vernietigen bracht niet wat men ervan gehoopt had. De invasiemacht, die toen op het strand van Camaret probeerde te landen werd met hevige beschietingen terug de sloepen ingejaagd. De missie was een mislukking.

Het zwaartepunt van de oorlog lag echter in de Spaanse Nederlanden. Voor zowel Lodewijk XIV als voor Willem III. De Spaanse Nederlanden besloegen het deel van de Nederlanden dat na de Tachtigjarige Oorlog in Spaanse handen was gebleven. Dat is grofweg het huidige België en de meest noordelijke strook van het huidige Frankrijk met steden als Arras, Lille en Cambrai. Lodewijk XIV had hiervan sinds 1659 grote stukken aan zijn rijk toegevoegd en was er in 1668 bijna in geslaagd om ze volledig onder de voet te lopen.⁷

De verovering van dit gebied bleef voor hem een hoofddoel. Voor de Republiek waren de Spaanse Nederlanden van groot strategisch belang. Ze vormden een bufferzone ten opzichte van het sterke Frankrijk. Als de Spaanse Nederlanden in handen zouden vallen van de Fransen dan was het een kleine stap naar de verovering van de Republiek.

Inname van de Spaanse Nederlanden door Frankrijk moest dus koste wat het kost worden voorkomen.⁸ In de Spaanse Nederlanden lagen veel steden dichtbij elkaar. De oorlog hier werd gekenmerkt door belegeringen.

7 De steden Arras, Lille en Cambrai, met hun omringende landen, werden respectievelijk in 1659, 1668 en 1678 aan het Franse grondgebied toegevoegd.

8 Tijdens de Devolutieoorlog dreigde Lodewijk XIV erin te slagen de gehele Spaanse Nederlanden te veroveren. Een coalitie van Engeland, Zweden en de Republiek, zette Lodewijk XIV toen onder druk om vrede te sluiten. Dit vormde de opmaat naar de Hollandse Oorlog en de rivaliteit tussen Frankrijk en de Republiek in de jaren daarna.

Afb. 5 De vernietiging van de Franse vloot bij St Vaast la Hougue in 1692.

Daar waren grote troepenmachten voor nodig. Steden werden door legers van vele duizenden manschappen belegerd, terwijl op de achtergrond legers van soortgelijke omvang manoeuvreerden om de belegerde steden te ontzetten of een ontzetting juist te voorkomen. Soms kwam het daarbij tot een veldslag. Het waren complexe logistieke operaties. In veel gevallen nam één grote belegering het hele campagne seizoen in beslag.

In de geschiedenis van de Negenjarige Oorlog wordt een bijzondere plek ingenomen door Namen, een strategisch gelegen vestingstad in de Spaanse Nederlanden, op het punt waar de rivier Sambre uitmondt in de Maas. De stad strekte zich uit op de vlakke rivieroever en was omringd met moderne vestingwerken. Op de heuvels daarachter, in de oksel van het samenvloeiingspunt van de twee rivieren, lag een grote citadel met een aantal kleine, losliggende forten. De combinatie van heuvels, rivieren en de verspreide ligging van de vestingwerken maakte een belegering tot een lastige zaak.

De Maas was een belangrijke verkeersroute en bovendien een aanvalsroute naar de Republiek. Controle over de Maas en de vestingsteden die erlangs lagen was dus voor zowel Frankrijk als de Republiek van groot belang. In 1692 besloot Lodewijk XIV de stad daarom te belegeren. Hij trok aan het hoofd van zijn leger op naar Namen en nam een hele entourage met zich mee, inclusief hofdames, die zich voor de inspectie van de troepen uitdosten als Amazones. Alsof het een spel was. Een jaar eerder hadden soldaten uit het koninklijke regiment tijdens de belegering van Mons een serenade gebracht aan de vrouwen van de stad. De belegering werd er tijdelijk voor stilgelegd. Een wrange mix van theater en geweld. Dat de toneelschrijver Jean Racine in die tijd met de hofhouding meetrok als koninklijke geschiedschrijver krijgt er een ironische bijmaak van.

De belegering van Namen stond onder leiding van Vauban. De beste op dat gebied in die tijd. Bijzonder genoeg stond de verdediging van de stad

onder leiding van zijn Nederlandse evenknie: Menno van Coehoorn.⁹ De enige die Vauban op het gebied van vestingbouw en belegeringstechniek kon evenaren. Vauban liet de belegering met de voor hem kenmerkende chirurgische precisie uitvoeren.

Geduldig veroverde hij vestingwerk voor vestingwerk. Fort Willem, een van de kleine losliggende forten bij de citadel, werd door Menno van Coehoorn persoonlijk verdedigd.¹⁰ Hij zou zich daar tot het uiterste verdedigen. Volgens de legendes liet Coehoorn een graf voor zichzelf graven in het fort. Het mocht niet baten. Ook Fort Willem viel en kort daarna de citadel. Aan het eind van de strijd vond er een ontmoeting plaats tussen de beide heren. Op een schilderij uit de 19^e eeuw is deze ontmoeting sterk geromantiseerd.¹¹ Vauban en Coehoorn lopen op het doek gebroederlijk tussen de puinhopen van de citadel om de belegering te evalueren. In werkelijkheid was de ontmoeting slechts een korte uitwisseling van beleefdheden.

Drie jaar later verscheen Willem III voor de poorten van Namen om de stad te heroveren. De belegering stond onder leiding van Menno van Coehoorn. Hij kon slechts gedeeltelijk zijn revanche nemen want Vauban bevond zich op dat moment in St Malo en hoorde pas na afloop dat zijn verovering van drie jaar eerder teniet was gedaan.

9 Menno van Coehoorn (1641-1704) is Nederlands bekendste vestingbouwkundige. Hij begon zijn carrière als infanterist maar specialiseerde zich gaandeweg in belegeringstechniek en vestingbouw. Mede dankzij zijn rol in Namen werd hij benoemd tot Ingenieur Generaal der Fortificatiën. De koning van Spanje verhef hem tot baron. De vestingwerken van Bergen op Zoom golden als zijn meesterwerk. Helaas zijn ze vrijwel volledig afgebroken. De linie van Doesburg is ook van zijn hand en bestaat nog steeds. Ook stond hij aan de basis van het Pannerdens Kanaal.

10 Fort Willem dankte zijn naam aan de stadhouder en was ontworpen door Menno van Coehoorn. De bouw ervan was in 1691 gestart. Op het moment van de belegering was het nog in aanbouw.

11 Dit schilderij is van Barend Wijnveld jr. (1820-1902) en maakt deel uit van de historische galerij van Jacob de Vos (1803-1878), die tussen 1850 en 1863 tot stand kwam.

Ook Coehoorn wist de stad en de citadel, die in de tussentijd door Vauban waren versterkt, tot de overgave te dwingen.¹²

Ondertussen begonnen de partijen oorlogsmoe te worden. Het jaar 1696 was op alle fronten een rustig jaar, maar in het jaar daarop leefde de oorlog weer op, met een aantal belangrijke Franse overwinningen tot gevolg. Ze veroverden de vestingstad Ath in Vlaanderen en na een lange intensieve belegering ook Barcelona. Een vloot van Franse kapervvaarders maakte in Cartagena, Colombia, een Spaanse zilvervloot buit.

Ondertussen waren er al enkele jaren verkennende vredesonderhandelingen bezig. Eind 1696 kwamen ze in een stroomversnelling en op 9 mei 1697 begon de officiële vredesconferentie in Rijswijk. Op 20 september werd daar de vrede getekend. Lodewijk XIV moest de meeste van zijn veroveringen inleveren. Hij wist alleen Givet en Strasbourg te behouden.¹³ De Rijn werd de officiële oostgrens van Frankrijk. Willem III werd door de Zonnekoning als koning van Engeland erkend.¹⁴

12 De belegeringsmethode van Coehoorn berustte meer op bestorming. Daarbij vielen relatief veel slachtoffers. De methode van Vauban kostte meer tijd maar maakte minder slachtoffers. Het is een interessant verschil tussen beide belegeraars, waarin niet alleen een verschil in aard en achtergrond naar voren komt (Vauban was een ingenieur, Coehoorn een infanterist) maar ook in commandostructuur. Het pluriforme geallieerde leger liet zich op veel gebieden minder makkelijk leiden. Een stormloop was moeilijker uit te stellen.

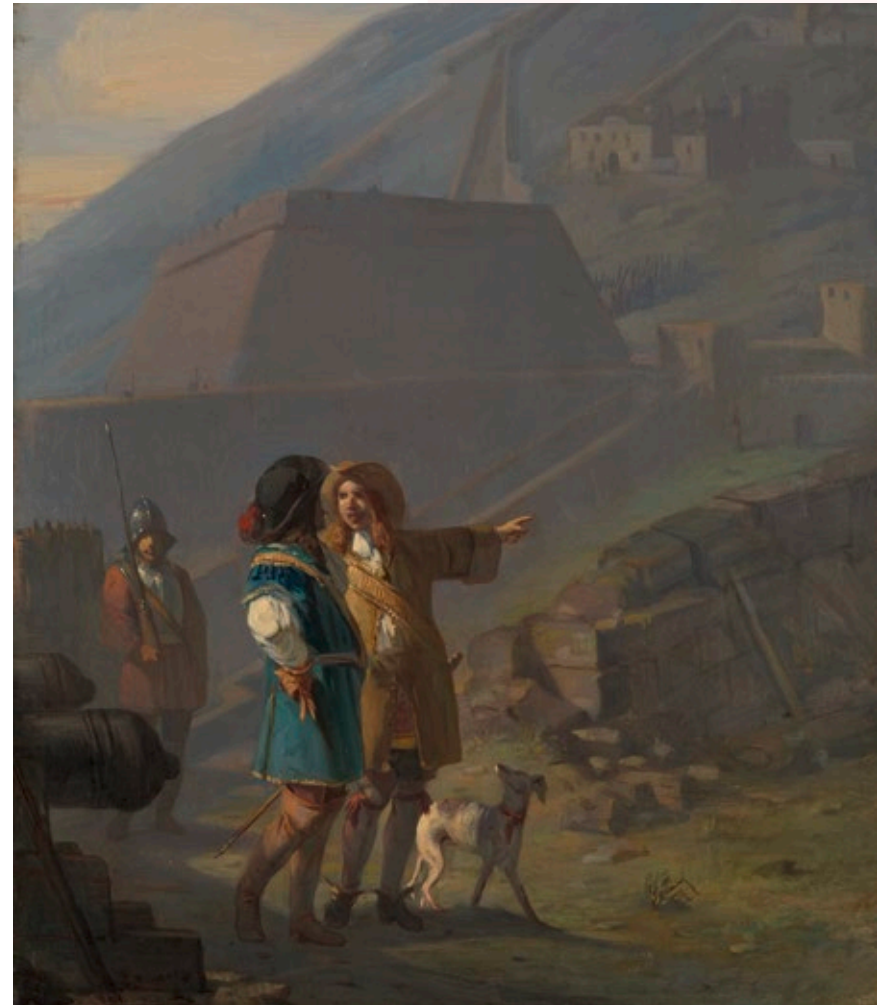
13 Doordat de Keizer niet met de eerdere verdragen wilde instemmen werd met hem een aparte vrede getekend op 30 oktober 1697. Het had Lodewijk XIV de gelegenheid gegeven ook Strasbourg te kunnen behouden.

14 Tot voor die tijd werd hij door Lodewijk XIV steevast aangeduid als Prins van Oranje of erger nog de Usurpator. Ook kreeg Willem III zijn door Lodewijk XIV geannexeerde prinsdom Orange terug. De annexatie was een ernstige aantasting geweest van zijn vorstelijke waardigheid. Enkele jaren later werd het prinsdom opnieuw ingenomen en in 1713 officieel aan Frankrijk toegevoegd.

Zoals bij elk vredesverdrag in de zeventiende eeuw lag bij het tekenen ervan de volgende oorlog alweer op de loer.¹⁵ Het duurde dan ook niet lang voordat die uitbrak: de Spaanse Successieoorlog (1701-1713). De Negenjarige Oorlog had Frankrijk en de Republiek al grote economische schade toegebracht. De nieuwe oorlog werd de landen bijna fataal. De Republiek werd in de achttiende eeuw nooit meer de economische grootmacht die het voor die tijd was. Frankrijk stond aan de rand van de financiële afgrond. De Engelsen profiteerden hiervan en legden bij de Vrede van Utrecht, die een einde maakte aan de Spaanse Successieoorlog, de basis voor hun wereldimperium.¹⁶

¹⁵ In het geval van de Negenjarige Oorlog wist men bij het onderhandelen in Rijswijk al dat de Spaanse troonopvolging voor nieuwe spanningen en conflicten zou gaan zorgen.

¹⁶ Bij de Vrede van Utrecht werden Gibraltar en Minorca Brits. Het gaf de Engelsen grote macht op de Middellandse Zee. Ze bedongen de afbraak van kaperstad Duinkerken. Langs de Canadese kust kregen ze strategische posities in handen. Daarnaast wisten ze belangrijke handelsrechten te verwerven.

Afb. 6 Menno van Coehoorn en Vauban gebroederlijk tussen de puinhopen in Namen, 1692.

NAMURCUM. ARX. CASTR. INVIA.
AG. SITISSIMA. VICTA. EXPUGNATA.
RED. DITA. BAVARORUM. ELECT. FOR.
TISSIMO. PLAMM. HOSTIL. ULTORI.

GUILIELMI. III. M. B. R. AUSPIC. A. M.
VIRTUTE. HEROICA. LABORE. H. M. C. Z.
REPR. CXX. MILL. HOST. IRRITO. PRO.
OBSESSIS. TENTAMINE. A. MDCCXCV.

SODI. SPECI. MAT. REIP. CONS. ENO. SOCI. DE. DIRECT. P. D. D. ROMANUS. P. A. S. V. D. O. H. E. R. I. T. A. S. C. A. S. E. P. E. D. G. E. R. D. E. H. O. G. G. E.

Afb. 7 De belegering van Namen in 1695 in vogelvlucht. Om een beeld te geven van de omvang van een belegering als deze: Voor de belegering van Namen bracht Willem III een leger van ca. 80.000 manschappen op de been. De stad zelf werd verdedigd door een garnizoen van 16.000. Er werden 15.000 boeren uit de omgeving naar de stad gehaald om de omsingelingslinie aan te leggen. Er werden 312 kanonnen, 130.000 kanonskogels en 500.000 kilo buskruit naar Namen gesleept over de Maas en de zandwegen in de omgeving. (Nimwegen pag. 241 en 243).

Decor voor de vredesonderhandelingen van de Negenjarige Oorlog was het Huis ter Nieuburg, een wat vergeten paleis in Rijswijk. Het was tussen 1630 en 1634 gebouwd voor Frederik Hendrik, de grootvader van Willem III. Deze stadhouder is vooral bekend als de *Stedendwinger* uit de Tachtigjarige Oorlog, maar heeft samen met zijn vrouw Amalia van Solms verschillende belangrijke paleizen laten bouwen, zoals Honselaarsdijk bij Naaldwijk, Huis ten Bosch in Den Haag en dus ook het Huis ter Nieuburg in Rijswijk.

Het Huis ter Nieuburg geldt als een van de vroegste voorbeelden van Hollands Classicisme. Het was streng symmetrisch van opzet en volledig opgetrokken in natuursteen. Het bouwwerk bestond uit een centraal paviljoen en twee zijpaviljoens, die met elkaar verbonden waren door galerijen. De paviljoens en galerijen waren allemaal twee bouwlagen hoog en werden afgesloten door een doorlopende balustrade. Alleen de daken verschilden in hoogte. Omdat de paviljoens aan de voorzijde slechts weinig naar voren sprongen ontstond daar één lange gevel. Het week daarmee af van de gebruikelijke U-vorm. Aan de achterzijde had de gevel meer reliëf. De paviljoens sprongen verder naar voren en het centrale paviljoen kende een extra uitbouw met loggia's en balkons, die uitkeken over de grote tuin. De gevel van het centrale paviljoen eindigde in een klokgevel.

Afb. 8 Allegorie op de Vrede van Rijswijk. Boven in de voorstelling Faam met haar bazuin. In het midden het wapen van de Zweedse bemiddelaar Liliënroth met op de achtergrond Ter Nieuburg waar de onderhandelingen plaatsvonden. Een van de cherubijnen rond het wapen draagt een Fenix. Rechts onder het vredeskindje met o.a. Juno, Cupido en Minerva.

Afb. 9 overzicht van het Huis ter Nieuburg. Op de plattegrond onderaan is goed de volkomen symmetrische opbouw van het paleis te zien. Zo werd gegarandeerd dat iedere onderhandelende partij over exact dezelfde ruimte kon beschikken en er in die zin geen hiërarchische verschillen waren.

Een Hollands element in een verder erg Frans aandoend gebouw.¹⁷ Het paleis werd omringd door een grote formele tuin met plantperken, waterpartijen en een berceau.¹⁸

Natuurlijk ontbrak ook de grot niet. Het paleis en de tuin waren geordend langs een centrale as, die georiënteerd was op de Nieuwe Kerk van Delft. Een eerbetoon aan Willem van Oranje, die in die kerk begraven ligt.

De leefruimtes waren ondergebracht in de drie paviljoens. Het ene zijpaviljoen huisvestte de privévertrekken van Frederik Hendrik. Het andere die van Amalia. In het centrale paviljoen lagen zalen en een groot trappenhuis. De galerijen dienden als verbinding tussen de paviljoens en waren gedecoreerd met kunstwerken. Hoewel groot van opzet bevatte het paleis geen representatieve ruimtes voor ontvangsten. Het lijkt uitsluitend voor privégebruik te zijn bedoeld.

¹⁷ Op basis van de gelijkenis met het Palais de Luxembourg wordt de invloed van Salomon de Brosse verondersteld. Hij was de architect van dat bouwwerk. Een van zijn leerlingen, Jacques de la Vallée, kan bij de bouw van Ter Nieuburg betrokken zijn geweest. Hij werkte destijds ook aan Honselaarsdijk en werd in 1634 door Frederik Hendrik aangesteld als hofarchitect. Er zijn echter geen harde bewijzen voor. Er zijn ook diverse andere architecten bij de bouw betrokken geweest (o.a. Jacob van Campen) en waarschijnlijk is de Franse opvoeding van Frederik Hendrik zelf ook van invloed geweest op de architectuur.

¹⁸ Een berceau is door vegetatie overwelfd wandelpad.

Het Huis ter Nieuburg werd nadat het was opgeleverd nauwelijks gebruikt en raakte in verval. Het werd een tijd lang verhuurd, maar dat had geen continuïteit. De vredesonderhandelingen van 1697 zorgden dan ook voor een welkome opleving.

In de periode van de vredesonderhandelingen zijn er veel afbeeldingen van het gebouw gemaakt. Zowel van de buitenzijde als van het interieur. Laatstgenoemden laten een mooi contrast zien tussen weelde en verlatenheid. De hoge vertrekken hebben grote, deftige haardpartijen, rijke lambriserings en gedecoreerde wanden. Er staan echter nauwelijks meubels in. Het geeft een kille, lege indruk.

Dankzij de heldere symmetrische opzet was Huis ter Nieuburg uitermate geschikt als locatie voor de onderhandelingen. Elke partij kon beschikken over exact dezelfde ruimte. De delegaties van de Fransen en de Geallieerden kregen ieder de beschikking over een zijpaviljoen. Hier lag ook hun toegang tot het gebouw. In het centrale paviljoen hadden ze ieder twee gelijke vergaderzalen. De plenaire vergaderingen werden in de grote zaal van het centrale paviljoen gehouden. De delegaties betraden deze zaal precies tegelijkertijd, anders werd de vergadering opgeschort.¹⁹ De Zweedse bemiddelaar, baron Liliënroth, beschikte over de rest van het centrale paviljoen: de vertrekken die uitkeken over de tuin, met Delft aan de horizon. Hij betrad het gebouw via de hoofdentree.

Elke partij kreeg ook een eigen toegang tot het terrein. Hiervoor werden extra bruggen over de gracht gemaakt en twee nieuwe doorbraken in de tuinmuur. Er hoefde dan ook geen discussie gevoerd te worden over hiërarchie en wie voorrang kreeg en wie niet. Dit versoepelde de voortgang van de onderhandelingen aanzienlijk.

¹⁹ Chandali pag. 36 en 37.

Afb. 10 Het ondertekenen van de Vrede van Rijswijk

Afb. 11 (pagina 91) Voorzijde van Huis Ter Nieuburg in 1697 terwijl de rijtuigen van de onderhandelaars aankomen. Alleen het midden paviljoen heeft nog de balustrade langs de dakrand. Op de rest van het gebouw is deze inmiddels verdwenen.

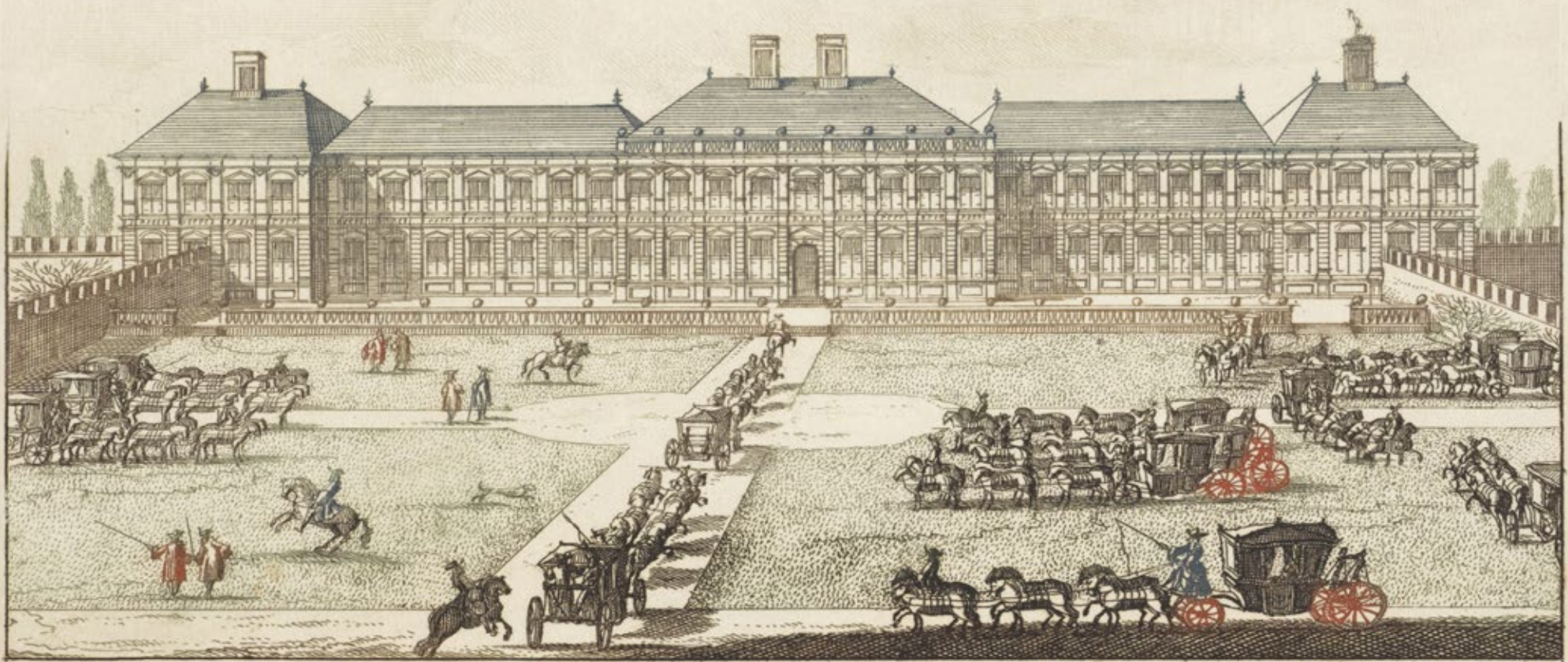
Nadat in september de vredesverdragen getekend waren, keerde de rust weer terug in Huis Ter Nieuburg. Dat deed het gebouw geen goed. Het stond lange tijd leeg en er was geen geld voor goed onderhoud. Stadhouders Willem V besloot uiteindelijk om het hele paleis af te breken, op het centrale paviljoen na. Twee jaar later, in 1788, bleek ook het behoud van dit deel van het gebouw te duur. Op advies van architect Philip Willem Schonck werd het centrale paviljoen afgebroken.²⁰ Er zou volgens hem een monument voor in de plaats moeten komen: een gedenknaald ter nagedachtenis aan de vrede die hier getekend was. Voor de bouw ervan wilde Schonck natuursteen van de gesloopte gevel gebruiken.²¹

Het was een roerige tijd. De maatschappelijke orde in het algemeen en de positie van de stadhouder in het bijzonder waren niet meer zo vanzelfsprekend als ze waren geweest. In de loop van de jaren tachtig van de achttiende eeuw liepen de spanningen tussen de naar politieke verandering strevende patriotten en de stadhoudergezinde orangisten zodanig op, dat een burgeroorlog dreigde.

²⁰ Philip Willem Schonck (1735-1807) is een belangrijke vertegenwoordiger en pionier van het Neoclassicisme in Nederland. Hij is vooral bekend als stadhoudersarchitect en de ontwerper van het Huis Verwolde. Hij was ook betrokken bij de verbouwing van kasteel Neerijnen aan het eind van de jaren '80 van de 18e eeuw.

²¹ Chandali pag. 52-54: De natuursteen voor de sokkel was nieuw gekocht. De rest van de naald werd zoveel mogelijk gemaakt van het zandsteen van de gevel, maar ook hier moesten nieuwe blokken bij worden gekocht.

VILLA RISVICANA conspectus, anteriori spectantibus ex AREA.

Pet. Schenk fecit et exc. Amst.

Het Huys te Ryswyk, van vooren; van de Plaats te sien.

cum Privileg. ord. Holl. et West-Fris.

Afb. 12 Vogelvlucht van Ter Nieuburg terwijl de delegaties het terrein oprijden. Op de achtergrond Delft.

Afb. 13 t/m 16 (pagina 94-97) Gravures uit 1697 van het interieur van het huis. Linksboven de kamer van Liliënroth. Deze lichte kamer keek uit over de achtertuint. Rechtsonder de grote zaal op de verdieping. Langs de randen van het plafond was een balustrade geschilderd met figuren die naar beneden de zaal in keken. Na de sloop van Ter Nieuburg is dit plafond een tijd lang hergebruikt in een trapenhuis van paleis Noordeinde. Verder twee vergaderkamers.

Stadhouder Willem V trok zich, in 1786, terug op het Valkhof in Nijmegen, omdat zijn positie in het westen van het land niet meer houdbaar was. In sommige steden namen gewapende vrijkorpsen de macht over en botsten daarbij met stadhouderlijke troepen, die de orde probeerden te herstellen. Het liep zover uit de hand dat de zwager van de stadhouder, koning Frederik Willem II, van Pruisen, te hulp moest snellen. Hij stuurde een 25.000 manschappen tellend leger om orde op zaken te stellen. De troepen trokken op 13 september 1787 bij Nijmegen de grens over en een week later was Willem V weer in zijn oude macht hersteld. Vele patriotten vluchtten het land uit en belandden in Frankrijk. Ondertussen bleef de onvrede.

Schonck wilde de naald decoreren met de wapens van de belangrijkste landen die betrokken waren geweest bij de Vrede van Rijswijk: Engeland, het Keizerrijk, Frankrijk en de Republiek. Dit kan gezien worden als een manier om het regime van de geplaagde Willem V te legitimeren. Het plaatste de stadhouder als oprichter van het monument immers in de lijn van zijn illustere voorganger Willem III.

Schonck lijkt hier bij het presenteren van zijn plannen wel op te hebben ingespeeld, maar welke rol dat speelde in het goedkeuren van het plan is niet duidelijk.²²

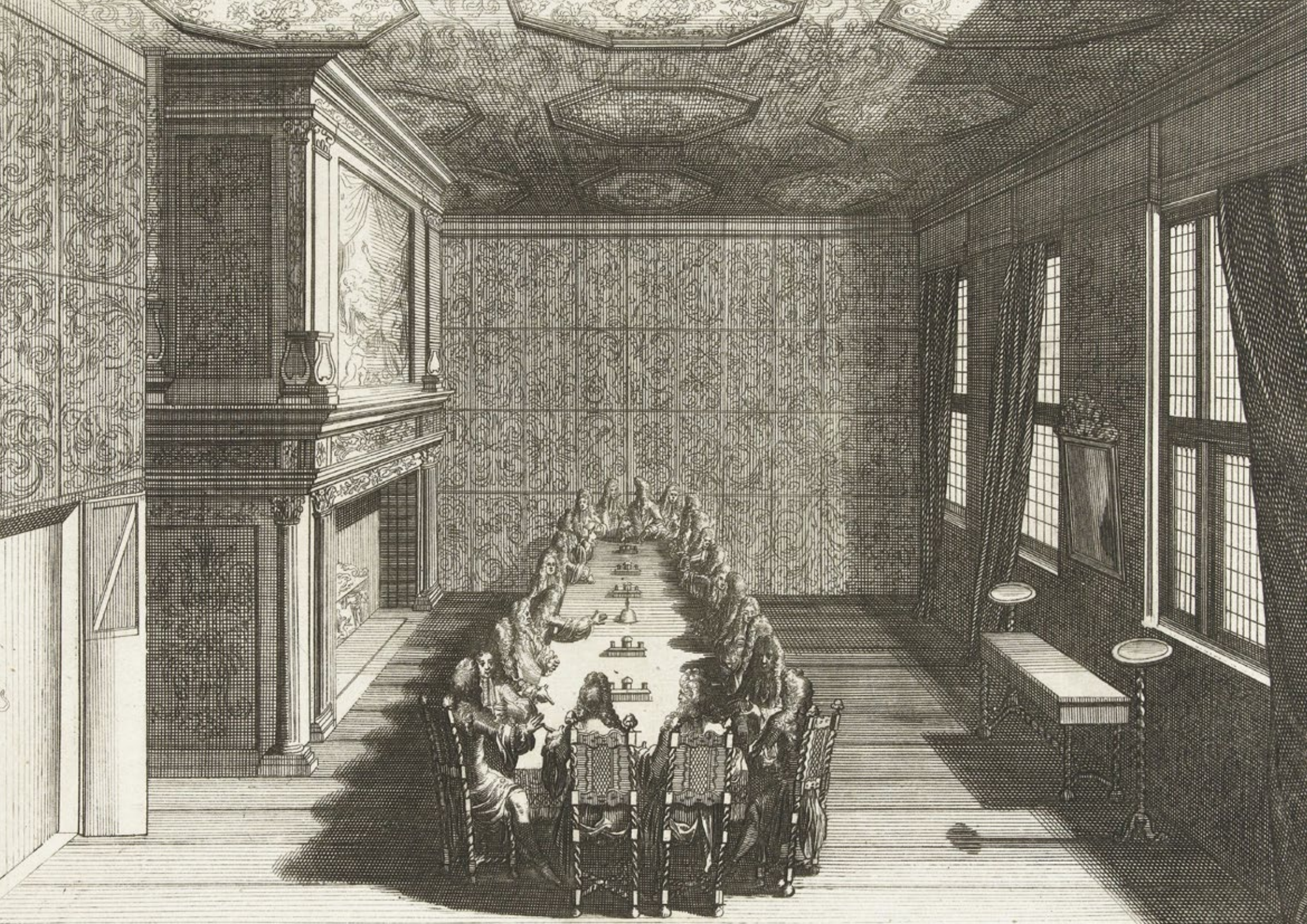
Ondertussen werd het ontwerp van de gedenknaald ingehaald door de tijd. Ook elders heerste namelijk politieke onrust. In 1789 was in Frankrijk de revolutie uitgebroken. De koning werd afgezet en vermoord. De adel raakte haar bevoorrechte positie kwijt en er ontstond een nieuwe maatschappelijke orde. Dit leidde in 1792 tot oorlog. Eerst tussen Frankrijk en Oostenrijk, maar al snel tot een oorlog tussen Frankrijk en een coalitie van meerdere landen: Oostenrijk, Spanje, Engeland en verschillende Duitse vorstendommen.

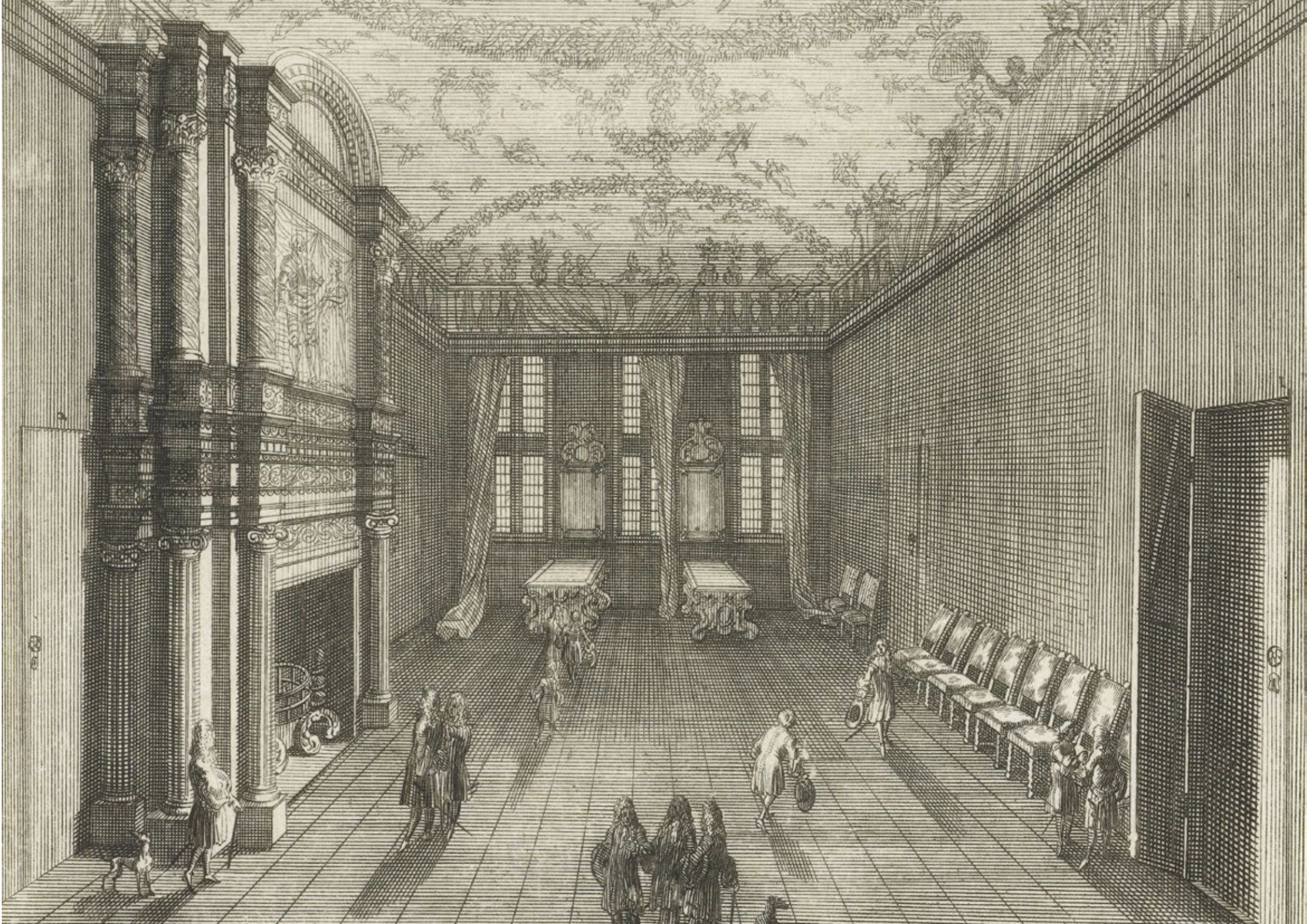
In Oostenrijk heeste nog altijd een keizer. Met andere woorden: bijna honderd jaar nadat de Vrede van Rijswijk was getekend stonden dezelfde partijen weer tegenover elkaar. Willem V besloot dat de voorgestelde decoratie van de naald geen kies had. Hij koos daarom voor een andere decoratie: zijn familiewapen gecombineerd met symbolen voor de Republiek, welvaart en overvloed. De gedenknaald was inmiddels volop in aanbouw, maar het ontwerp werd aangepast. In 1793 was het monument klaar.

²² Chandali pag. 52: Hier wordt daarnaar gehint. Nader onderzoek van de originele stukken van Schonck zal hier meer duidelijkheid in moeten geven.

Wederom waren onrust, revolutie en politieke verandering niet ver weg. De oorlogswoede van de Fransen breidde zich uit naar het noorden. In 1793 vielen zij de Republiek binnen om ook hier een omwenteling van de macht te bewerkstelligen. Die poging mislukte, maar twee jaar later lukte het alsnog. De Fransen liepen de Republiek onder de voet. Willem V vluchtte het land uit en de Bataafse Republiek werd uitgeroepen.

De gedenknaald overleefde alle onrust en machtsomwentelingen die tussen 1795 en 1815 nog volgden. Onbeschadigd trad het monument het Koninkrijk der Nederlanden binnen. Even werd eraan gedacht om de gedenknaald met het omliggende park te verkopen. Protest hiertegen bij de koning was niet aan dovemans oren gericht. Willem I koos ervoor om het te behouden. Uiteindelijk werd in 1876 alsnog de helft van het park verkocht. Het werd verkaveld en in de loop der jaren helemaal volgebouwd. De rest van het terrein is tot op heden als park behouden gebleven, met de naald als achttien meter hoog middelpunt. Alleen de centrale laan en de twee rechthoekige vijvers herinneren nog aan de formele tuinaanleg van weleer.

Binnen het eigendom van Monumentenbezit nemen gedenktekens, zoals de gedenknaald in Rijswijk, een bescheiden plek in. Ze vergen weinig onderhoud en worden niet verhuurd. Er is hoogstens een lokale historische vereniging die er af en toe aandacht voor vraagt. Tussen de kerken, ruïnes en kastelen komen ze maar al te makkelijk op de achtergrond te staan. Dat is niet terecht. De bovenstaande tekst laat zien hoeveel historische lagen er in een gedenkteken samenkomen. In het geval van Rijswijk is dat de laag van een Europa omspannende oorlog, waarin stadhouder Willem III koning werd van Engeland, Ierland, Schotland en Wales. De laag van een vredesverdrag dat getekend werd in een verdwenen paleis, dat architectuurhistorisch gezien van groot belang is. Alleen het materiaal van de naald is er nog een restant van. Verder is het volledig verdwenen. De naald werd opgericht in een roerige tijd. Het wijzigen van het decoratieontwerp laat dit heel mooi zien. Dat is de laatste laag.

Afb. 17 de achterzijde van huis Ter Nieuburg rond 1650. Het centrale paviljoen, op de achtergrond, is voorzien van een transparante uitbouw met balkons en loggia's. De gevel van het centrale paviljoen zelf, eindigt in een klokgevel.

Afb. 19 t/m 22 Overzicht van de gedenknaald en drie details.

Pagina 102: Links het wapen van de stadhouder met daarboven de Mercuriusstaf. De overige twee details dragen tekenen van overvloed. De pijlen op demiddelste foto representeren de zeven Nederlanden verenigd in de Republiek. Op de sokkel van het monument staat vrij vertaald uit het Latijn:

'Ter ere van de grote goede God, die ons de vrede heeft geschonken en ter nagedachtenis aan de Rijswijkse Vrede, heeft Willem V van Oranje Nassau, op deze grond van het vervallen huis, dit monument opgericht, In het jaar onzes heren 1792.'

Gebruikte literatuur

- Alphen, M. van et al, Krijgsmacht en handelsgeest, om het machtsevenwicht in Europa 1648-1813, Amsterdam 2019
- Carasso, D. Helden van het Vaderland, onze geschiedenis in 19e-eeuwse taferelen verbeeld, Amsterdam 1991
- Chandali, R en Huitsing, H.H. Ter Nieuwburg en de Vrede van Rijswijk, vorstelijk vertoon in een Hollands dorp, Rijswijk 1989
- Lynn, J.A. The Wars of Louis XIV 1667-1714, Harlow, 1999
- Nimwegen, O. van, De Veertigjarige Oorlog, 1672-1712, Amsterdam 2020
- Panhuysen, L. Oranje tegen de Zonnekoning, de strijd van Willem III en Lodewijk XIV om Europa, Amsterdam 2016
- Préaud, M. Les effets du soleil, Almanachs du règne de Louis XIV, Paris, 1995
- Rodenburg, A. De Vrede van Rijswijk, Rijswijk 1948
- Stöver, J. (red.) Kastelen en Buitenplaatsen in Zuid-Holland, Zutphen, 2000

Illustratieverantwoording

Afb. 1: door auteur, Afb. 2: uit de catalogus van Préaud blz. 81, Afb. 3: BRM, RP-P-OB-67.747, Afb. 4: BRM, RP-P-OB-82.716, Afb. 5: Wikimedia Commons, fragment van een schilderij van Adriaen van Diest, Afb. 6: CAM, SA 5029, Afb. 7: BRM, RP-P-OB-77.343, Afb. 8: BRM, RP-P-1884-A-7782, Afb. 9: BRM, RP-P-1889-A-14362 Afb. 10: CAM, SA 5032, Afb. 11: BRM, RP-P-1950-327F, Afb. 12: Wikimedia Commons, Afb. 13 t/m 16: BRM, RP-P-OB-76.647, -76.662, -76.652 en -76.663, Afb. 17: BRM, RP-T-1888-A-1590, Afb. 18: RP-P-OB-85.211, Afb. 19 t/m 22: RCE 538303, 538307, 538295 en 538306.

*BRM = Beeldbank Rijksmuseum
CAM = collectie Amsterdam Museum
RCE = Beeldbank RCE*

